

Индекс на реформата на адвокатската професия

В

БЪЛГАРИЯ

Май 2006 г.

© Американска асоциация на юристите

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Твърденията и анализите, съдържащи се в настоящия документ, са плод на работата на Правната инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите (ABA/CEELI), която единствено отговаря за неговото съдържание. Управителният съвет на Американската асоциация на юристите не е преглеждал или одобрявал неговото съдържание. По тази причина, възгледите, застъпени в него, не трябва да се разглеждат като представителни за политиката на Американската асоциация на юристите. Освен това никоя част от съдържанието на този доклад не представлява правен съвет по конкретен казус, като читателите отговарят за получаването на такива съвети от своите адвокати. Настоящата публикация стана възможна благодарение на подкрепата, оказана от Българската мисия на Американската агенция за международно развитие съгласно Споразумение за асоциирано сътрудничество № 183-A-00-00-00103-00 и Основно споразумение за сътрудничество № ENI-A-00-00-0003-00. Възгледите, изложени тук, са на автора (авторите) и не отразяват непременно позицията на Американската агенция за международно развитие.

ISBN: 1-59031-731-9
13 Digit ISBN 978-1-59031-731-0

Отпечатано в Съединените американски щати
Copyright © 2006
Американска асоциация на юристите и Правна инициатива за Централна Европа и Евразия
740 15th Street, NW, Washington, DC 20005
www.abaceeli.org

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	I
ПРЕДВАРИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ.....	1
ОБОБЩЕНИ КОНСТАТАЦИИ	7
I. ПРОФЕСИОНАЛНИ СВОБОДИ И ГАРАНЦИИ	12
Фактор 1: Свобода на упражняване на адвокатската професия	12
Фактор 2: Професионален имунитет	13
Фактор 3: Достъп до клиенти	14
Фактор 4: Поверителност в отношенията адвокат-клиент.....	16
Фактор 5: Равни процесуални възможности	18
Фактор 6: Право на явяване по дела	19
II. ОБРАЗОВАНИЕ, ОБУЧЕНИЕ И ДОСТЪП ДО ПРОФЕСИЯТА	21
Фактор 7: Образователни изисквания	21
Фактор 8: Подготовка за упражняване на адвокатската професия	22
Фактор 9: Приеман процес	24
Фактор 10: Лицензиращ орган	26
Фактор 11: Недискриминационен прием	27
III. УСЛОВИЯТА И СТАНДАРТИ ЗА УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРОФЕСИЯТА.....	29
Фактор 12: Изграждане на независима юридическа практика	29
Фактор 13: Ресурси и възнаграждение.....	31
Фактор 14: Продължаващо правно обучение	33
Фактор 15: Представителство по малцинства и пол	35
Фактор 16: Професионална етика и поведение.....	36
Фактор 17: Дисциплинарно производство и санкции	38
IV. ПРАВНИ УСЛУГИ.....	41
Фактор 18: Достъп до правни услуги	41
Фактор 19: Правна помощ за лица в неравностойно социално положение	42
Фактор 20: Алтернативни способи за разрешаване на спорове	45
V. ПРОФЕСИОНАЛНИ СДРУЖЕНИЯ.....	47
Фактор 21: Организационно управление и независимост	47
Фактор 22: Услуги за членове.....	48
Фактор 23: Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността	50
Фактор 24: Роля на сдруженията в правната реформа	51
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА	52

ВЪВЕДЕНИЕ

Правната инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите (по-нататък „ABA/CEELI“) разработи Индекса на реформата на адвокатската професия (по-нататък „ИРАП“), за да направи оценка на реформата на адвокатската професия в страните с развиваща се демокрация. ИРАП се основава на поредица от 24 фактора, изведени от международно признати стандарти за адвокатската професия и установени от организации като Организацията на обединените нации и Съвета на Европа. Факторите, включени в ИРАП, представляват показатели в области от основно значение, като например професионални свободи и гаранции; образование, обучение и достъп до професията; условия и стандарти за упражняване на професията; правни услуги; и професионални сдружения. Основното предназначение на Индекса е да осигури възможност на ABA/CEELI, на други организации, предоставящи съдействие в областта на правната реформа, на организации, финансиращи такова съдействие, както и на самите страни с развиваща се демокрация, да предадат по-добра насоченост на програмите за правна реформа, както и да следят напредъка по пътя на изграждането на по-етична, ефективна и независима адвокатска професия. Освен това ИРАП, заедно с подготвените от ABA/CEELI по аналогичен начин Индекс на съдебната реформа (по-нататък „ИСП“), Индекс на реформата в прокуратурата (по-нататък „ИРП“) и Индекс на реформата в правното образование (по-нататък „ИРПО“), осигурява информация и по някои свързани теми, например корупцията, способността на правната система да разрешава конфликти, правата на малцинствата и реформата в правното образование.

Изследването ИРАП не осигурява цялостен преглед на общото състояние на адвокатската професия в дадена държава, за разлика от *Докладите за правата на човека* на Държавния департамент на САЩ и *Държави в преход* – поредица доклади, подготвени от неправителствената организация Freedom House [Фрийдъм Хауз]. Изследването по-скоро се спира на конкретни условия, правни норми и механизми, които съществуват в правната система на определена държава, като оценява до каква степен същите съответстват на конкретни критерии за реформа към момента на провеждането на проучването. Освен това е необходимо да се отбележи, че този процес на анализ не е статистическо изследване. ИРАП се основава върху преглед на относимите правни норми, на обсъждания с неформални фокус-групи, събеседвания с лица, които са ключови източници на данни, и върху наличната информация по темата. Като разчита на разнообразни източници на информация, ИРАП представлява преди всичко правно изследване, което описва моментното състояние на една правна система през призмата на адвокатската професия.

Обхват на изследването

Оценката на реформата в адвокатската професия е свързана с две основни предизвикателства. Първото е да се даде определение на термините „лице, упражняващо правна професия“ и „адвокат“. ИРАП главно насочва вниманието си към адвокатите. По света обаче повечето правни професии се разделят на различни категории. Например Съветът на Европа посочва няколко различни категории лица, упражнявани правни професии, сред които съдите, прокурорите, адвокатите, нотариусите, съдебните служители и съдия-изпълнителите. Възможно бе ABA/CEELI да включи всички посочени професии, а вероятно и някои други, в своето оценъчно изследване. Резултатът от подобна оценка обаче вероятно би се оказал или твърде сложен, или пък недостатъчно задълбочен.

С оглед запазване процеса на оценка по ИРАП в разумни граници, както и неговата по-широка приложимост, ABA/CEELI реши вместо това да се съсредоточи върху професията, която съставлява ядрото на правните системи, т.е. онази сред тях, която навсякъде е от основно значение за функционирането на системите на демокрацията и пазарната икономика. В резултат от това ABA/CEELI пренебрегна професии като нотариуси, съдия-

изпълнители и съдебни служители, предвид разнообразието и ограниченията в изпълняваните от тях функции в различните държави. АВА/СЕЕЛІ реши също да не отделя внимание на съдиите и прокурорите в рамките на ИРАП с цел съсредоточаване на този експертно-технически инструмент върху основната професия, посредством която гражданите търсят защита на своите интереси в отношенията си с държавата. Адвокатите на свободна практика, за разлика от съдиите и прокурорите, не са носители на държавно-властнически правомощия. Освен това АВА/СЕЕЛІ разработи ИСР, който насочва вниманието си към процеса на реформиране на съдебните системи в страните с развиваща се демокрация; ИРП, който се съсредоточава върху прокуратурата; и ИРПО, който набляга на реформирането на правното образование.

След като АВА/СЕЕЛІ определи коя категория лица, упражняващи правна професия, ще бъде обект на оценяване в рамките на ИРАП, остана да се даде определение на термина „адвокат“. В САЩ и някои други държави адвокатите са единна категория професионалисти. В повечето други държави обаче, адвокатите допълнително се разделят на още няколко групи в зависимост от правото си да участват в съдебни заседания. Във Франция например има три основни групи адвокати: *avocats*, *avoués à la Cour*, и *avocats aux Conseils*. *Avocat* е адвокат, който има пълна правоспособност и участва в заседания по дела пред всички съдилища, може да консултира и представлява клиенти във всички съдилища, пряко получава указания от клиентите си и обикновено се явява в съда от тяхно име. *Avoué à la Cour* се ползва с изключителното право да подава документи в Апелативния съд, освен по наказателни и трудови дела, където поделва това право с *avocats*. В повечето случаи *avoués à la Cour* подават единствено писмени документи по делото, но не се явяват на заседание. Те нямат никакви други права в който и да било друг съд. *Avocats aux Conseils* представляват клиентите си устно и с помощта на писмени документи пред Касационния съд и Държавния съвет (най-висшият по степен административен съд във Франция), [Tyrell and Yaqub, *The Legal Professions in the New Europe* [Тайръл и Йекъб, *Правните професии в нова Европа*], 1996 г. Освен правото на участие в съдебни заседания и други фактори допълнително затрудняват усилията да се даде общо определение на понятието „адвокат“, сред които големият брой юристи в държавната администрация и юрисконсулти, които не се считат за свободно практикуващи професията, както и практиката в някои държави, където е разрешено на лица без правно образование да представляват клиенти.

Посочените въпроси изправят АВА/СЕЕЛІ пред дилемата, ако изключително се съсредоточи върху адвокатите по наказателни дела (т.е. най-общо упражняващите професията лица, които имат право на участие в заседания пред наказателни съдилища), вероятно да направи точна оценка на може би малък сегмент от представителите на инак по-широката адвокатска професия, като остави мнозинството от свободно практикуващите адвокати извън обхвата ѝ и по този начин остави у читателя изкривено впечатление за реформата на правната професия. Например по мнение на Съвета на колегиите и правните сдружения на ЕС (наричан по-долу „СКПСЕО“) [Council of the Bars and Law Societies of Europe – CCBE] през 2002 г. в Полша практикуващите адвокати са 22 048. От тях едва 5 315, или 24 процента, са адвокати по наказателни дела в смисъла по-горе. Ако, от друга страна, ИРАП включи всички лица, които имат право да упражняват адвокатската професия, това също може да създаде неточна представа, тъй като и лица, които не са адвокати, а и адвокати, които не упражняват професията, биха попаднали в него. С цел да запази широтата в обхвата, без излишна сложност, АВА/СЕЕЛІ взе решение да включи сред адвокатите в ИРАП онези, които имат висше юридическо образование и упражняват адвокатската професия по граждански и наказателни дела редовно и независимо, т.е. като се изключат юристи в държавната администрация и юрисконсулти. В допълнение, тъй като някои от факторите имат отношение единствено към адвокатите по наказателни дела, АВА/СЕЕЛІ взе решение да разширява или свива съдържанието на понятието „адвокат“ в зависимост от обсъждания фактор.

Конкретно в България обаче определенията и терминологията до известна степен се различават. Всички представители на правната професия, включително съдии, прокурори, следователи, *адвокати*, нотариуси, юристи в държавната администрация и юрисконсулти, които са завършили право, се считат за *юристи* -- термин, който българите обикновено превеждат на английски като "lawyers". За да получи правото да упражнява адвокатска професия редовно и независимо, обслужвайки множество клиенти, независимо дали в съдебната зала или не, юристът трябва да бъде вписан в регистъра на адвокатска колегия, като по този начин получи статут на *адвокат*. На английски този термин се превежда като "attorney" [атърни]. В съответствие с тези особености в настоящия ИРАП терминът „юрист“ ще бъде използван по отношение на всички представители на правната професия, а терминът „адвокат“ по отношение на юристите, които са вписани като адвокати и имат правото да упражняват професията.

Методологията на АВА/СЕЕЛІ

Второто основно предизвикателство при оценяване адвокатската професия касае същността и средствата за провеждането на такова оценяване. Макар АВА/СЕЕЛІ да има възможността до голяма степен да се уповава върху структурата и процеса на изготвянето на ИСП, изследванията в областта на правната реформа са оскъдни. Наличните ограничени изследвания по-скоро са насочени към съдиите и изключват други важни компоненти на правната система, например адвокатите и прокурорите. Според изучаващия демократичното обществено устройство учен Томас Керъдърс, „...застъпниците на идеята за правова държава са склонни да свеждат явлението до списък с институционални критерии, като основният акцент в него е върху съдилищата“. Carothers, *Promoting the Rule of Law Abroad: the Knowledge Problem [Утвърждаване на правовата държава в чужбина: проблеми на познанието]*, CEIP Rule of Law Series, No.34, (Jan. 2003). Освен това, също както и при ИСП, АВА/СЕЕЛІ стигна до извода, че редица фактори, свързани с оценяването на правната професия, трудно се поддават на количествено описание, а също и че „...позоваването на субективни, вместо на обективни критерии... търпи критика“. АВА/СЕЕЛІ, *Индекс на съдебната реформа: Наръчник за оценителя по ИСП* (2001).

АВА/СЕЕЛІ компенсира липсата на изследвания, като при подготвянето на залегалите в ИРАП критерии се опря на основополагащи международни стандарти, например Основните принципи на ООН за ролята на адвокатите (1990) (наричани по-долу „Принципи на ООН“), Препоръка (2000) 21 на Съвета на Европа до държавите-членки относно свободното упражняване на адвокатската професия (2000) (наричана по-долу „Препоръки на СЕ“), както и на над 10-годишния опит на АВА/СЕЕЛІ, натрупан в областта на правно-техническата помощ. Разчитайки се на тези два източника, АВА/СЕЕЛІ подготви поредица от 24 положителни твърдения/фактори, които свидетелстват за изграждането на етична, ефективна и независима адвокатска професия.

За да подпомогне оценяването на тези фактори АВА/СЕЕЛІ разработи помощен материал, в който се съдържат обяснения за тях и за международните стандарти, в които се коренят, изяснява се терминологията и се дават гъвкави насоки в съответните области на изследване. Бяха положени усилия да се избегне предпочителното разглеждане на понятия от общото право [Common Law], свързани с устройството и функционирането на адвокатската професия. Ето защо са включени някои фактори, които биха звучали донякъде непознато на американски или европейски юрист, като е необходимо да се разбере, че стремежът е бил да се улови най-доброто, което предлагат водещите правни традиции. Основните категории се отнасят до професионалните свободи и гаранции; образованието, обучението и достъпа до професията; условията и стандартите за упражняването ѝ; правните услуги; и професионалните сдружения.

При изготвянето на ИРАП АВА/СЕЕЛІ имаше възможност да използва в редица насоки опита си при създаването на ИСР и по-новия инструмент за оценка на спазването на КПВФДОЖ¹. Например ИРАП заимства механизма за „присъждане на оценка“ по факторите, като успя по този начин да избегне трудния и изпълнен с противоречия вътрешен дебат, който протече при изготвянето на ИСР. Накратко ИСР, а сега и ИРАП, използват специфични за съответния фактор качествени оценки, но и двата инструментариума се отказват от всякакъв опит за цялостно оценяване напредъка на дадена държава по отношение на реформите, тъй като опитите за цялостна оценка биха се оказали непродуктивни². На всеки от факторите или твърденията, залегнали в ИРАП, се присъжда една от следните три стойности: *положителна*, *неутрална* или *отрицателна*. Посочените стойности единствено отразяват взаимовръзката на фактора и неговото формулиране, от една страна, с правната уредба и практиката в областта на адвокатската професия в дадена държава, от друга. Когато съответното положение във висока степен отразява действителността в дадена държава, на държавата се присъжда „положителен“ резултат за съответния фактор. Ако обаче факторът по никакъв начин не отразява условията в страната, му се присъжда „отрицателна“ стойност. Ако условията в страната съответстват в някои отношения, но в други не, на съответния фактор се присъжда „неутрална“ стойност.

В рамките на всеки национален ИРАП резултатите от тези 24 отделни процеса на оценяване се събират в стандартизиран формат. Също както при ИСР, ИРП и ИРПО, е представено съотношението между фактора и действителността заедно с кратко обобщение, което описва основанията за съответния извод след всеки от факторите. Освен това се включва и по-задълбочен анализ, в който подробно се обсъждат различните проблеми. Това подреждане на информацията дава възможност за включването ѝ в база данни, която позволява на потребителите лесно да сравняват и открояват резултатите, постигнати от различни държави в определени области, а също – в хода на осъвременяване на ИРАП – и в рамките на дадена държава с течение на времето. Две са основните причини да се заимства от ИСР по отношение на процедурата за оценяване, „присъждането на оценки“ и формата. Първата се свежда до някои съображения за удобство. Използването на изпробваната в рамките на ИСР методология позволи побързото изготвяне на ИРАП. Втората касае уеднаквяването. Изработването на единни формати ще даде възможност на АВА/СЕЕЛІ да изгради взаимовръзки между информацията, генерирана в рамките на ИРАП, и съществуващия информационен корпус на ИСР. Това ще позволи на АВА/СЕЕЛІ да представи много по-пълно правната реформа в обхванатите държави.

Две са новите области на развитие, в чиято основа е опитът във връзка с ИСР, а именно създаването на Комисия по съотношенията и използването на неформални фокус-групи. С цел постигане на по-голяма последователност при определяне на съотношението между факторите и изследваната действителност АВА/СЕЕЛІ създаде комисия, в която се включва оценителят и подбрани служители на АВА/СЕЕЛІ от централата във Вашингтон. Целта на комисията е да привнесе сравнителната гледна точка в специфичния за отделната държава опит на оценителя, както и да осигури механизъм за непротиворечивото оценяване в различните държави. Целта при използването на неформални фокус-групи, които не се състоят само от адвокати, но и от съдии, прокурори, представители на неправителствени организации (по-нататък „НПО“), а също и други държавни служители, е да се открият проблемите и да се увеличи точността на оценката като цяло.

¹ КПВФДОЖ означава Конвенция на ООН за премахване всички форми на дискриминация по отношение на жените. АВА / СЕЕЛІ разработи инструмент за оценка на спазването на КПВФДОЖ в периода 2001 – 2002 г.

² За по-подробно обсъждане по този въпрос вж. С.М. Larkin, “Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis,” 44 American Journal of Comparative Law. 605, 611 (1996) [К. М. Ларкин, „Независимост на съдебната власт и демократизация: теоретичен и концептуален анализ“, Американско списание по сравнително право, год. 44.]

Възможно е според социолозите някои от критериите най-добре да бъдат проверявани посредством изследвания на общественото мнение или по-обширни събеседвания с адвокати и служители на съда. Давайки си сметка за потенциално твърде високите разходи и други свързани с този подход ограничения, АВА/СЕЕЛІ взе решение да структурира проблемите, за да може да се получи пълноценен отговор като се задават ограничени въпроси на извадка от адвокати, съдии, журналисти и външни наблюдатели, които са подробно запознати с правната система. Като цяло ИРАП е замислен да се изготви от един или двама специалисти по право, които познават държавата и региона, събират обективните данни и провеждат събеседванията, необходими за оценяването на всеки от факторите.

Замисълът е ИРАП да изпълнява няколко функции. Най-напред, АВА/СЕЕЛІ и други субекти, осигуряващи експертна помощ по въпросите на правовата държава, ще имат възможността да използват резултатите от ИРАП за разработването на по-ефективни програми, които да обслужват усъвършенстването на независимото правно и процесуално представителство. На второ място, ИРАП ще осигури на финансиращите организации, политическите фактори, НПО и международните организации така трудната за намиране информация относно устройството, естеството и статута на адвокатската професия в държавите, където се изготвя ИРАП. На трето място, в съчетание с ИСР, ИРП и ИРПО на АВА/СЕЕЛІ, ИРАП ще допринесе за цялостно разбиране на процеса на функциониране на правовата държава на практика. На четвърто място, резултатите по ИРАП могат да послужат и като трамплин за местни застъпнически инициативи, например кампании за повишаване на обществената информираност относно ролята на адвокатите в демократичното общество, въпроси из областта на правата на човека, подготовянето на законови текстове, както и низови застъпнически инициативи за подобряване изпълнението от страна на правителството на международно признатите стандарти в адвокатската професия.

Благодарности

АВА/СЕЕЛІ би искала да изрази своята признателност към екипа, който разработи в концептуално отношение ИРАП, в който са координаторите на проекта Клод Зуло, Заместник-директор на Програмата за държавите от Кавказкия регион на АВА/СЕЕЛІ, Андрю Соломон, Съ-директор на Изследователската служба по проблемите на правовата държава на АВА/СЕЕЛІ, Майкъл Мейа, Заместник-директор и Регионален директор за ОНД, Кристина Туртурица, изследовател в АВА/СЕЕЛІ и Гевин Уийз, програмен служител в АВА/СЕЕЛІ.

По време на едногодишната работа по ИРАП, редица експерти в областта на адвокатската професия дадоха своя принос и коментираха напредъка в нея. АВА/СЕЕЛІ изразява своята признателност към ръководството в лицето на Дейвид Толбърт, бивш Изпълнителен директор; Мери Гриър, Директора на програмата по наказателно право на АВА/СЕЕЛІ и Координатор на работата в област от специален интерес „Реформа на адвокатската професия“; и Скот Карлсън, бивш Регионален директор за Централна и Източна Европа и Координатор на работата в област от специален интерес „Съдебна реформа“, които направиха преглед на първоначалните редакции на факторите и структурата на ИРАП. Освен това АВА/СЕЕЛІ отправя благодарност към членовете на Експертната група по ИРАП, които подпомогнаха ревизирането на първоначалната структура и фактори, и по-специално на Катлийн Кларк, Катрин Хендли, Стефан Лейенберже, Уилям Майер, Авром Шер, Кристина Сторм, Рой Стъки, Рупърт Уолф, и най-вече на Марк Дитрик, който впоследствие проведе пилотното тестване на ИРАП. И накрая АВА/СЕЕЛІ благодари на адвокатите на постоянна работа в съответните държави, които се включиха в процеса, сред които са Марин Чикю (Молдова), Татяна Чернобил (Казахстан), Гюлара Гюлиева

(Азербайджан), Джетиш Джешари (Косово), Азамат Керимбаев (Киргизстан) и Едуард Макарчиян (Армения).

Изследването в рамките на ИРАП се проведе през м. март 2006 г. от екип под ръководството на Кийт Томас, бивш представител на АВА/СЕЕЛІ и правен специалист в България. Останалите членове на екипа включват Христо Иванов, адвокат от САК; Зорница Зафирова, служителка в софийския офис на АВА/СЕЕЛІ; както и Виолета Костадинова и Тодор Дочев, адвокати в софийския офис на АВА/СЕЕЛІ. Наред с това екипът можеше да разчита на силната подкрепа на Директора на АВА/СЕЕЛІ за България Марк Ласман както и на съдействието на Джоанна Джейкъбс, представител в софийския офис на АВА/СЕЕЛІ, и Биляна Гяурова-Вегертседер, адвокат в софийския офис на АВА/СЕЕЛІ. Правният анализ на АВА/СЕЕЛІ, д-р Карсън Клемънтс, осигури изследователска подкрепа, анализ на материално-правните норми, подготви и редактира доклада за публикуване. За целите на изследването екипът се среща с над 60 адвоката, съдии, държавни служители, журналисти, ръководители на НПО, преподаватели по право и студенти юристи, като прегледа редица закони и други документи, събрани от АВА/СЕЕЛІ или предоставени от интервюираните. Поверителен списък на интервюираните и общодостъпен списък на прегледаните документи се пази в централата на АВА/СЕЕЛІ във Вашингтон, Окръг Колумбия.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ

Правна уредба

Република България е парламентарна демокрация и се управлява от парламент, наричан Народно събрание, президент, Министерски съвет, министър-председател, съдебна власт, местни органи и Конституционен съд.

Законодателната власт е поверена на 240 народни представители в Народното събрание, което се избира за срок от четири години. Председателят на Народното събрание предлага дневния ред за всяко заседание. Наред с общата си компетентност да приема закони, Народното събрание има изрично правомощие да приема държавния бюджет, да определя размера на данъците, да обявява война, да ратифицира международни договори, да насрочва избори за президент, да избира и освобождава от длъжност министър-председателя, и по предложение на министър-председателя да избира членовете на Министерския съвет. Преди да се превърне в закон, всеки законопроект трябва да бъде гласуван на две четения в Народното събрание. След гласуване на недоверие, за което е необходимо мнозинство от народните представители, правителството е длъжно да подаде оставка. Всеки отделен народен представител както и Министерският съвет притежават право на законодателна инициатива.

В качеството си на държавен глава президентът има ограничени правомощия по отношение на вътрешната политика. Той представлява държавата в международните отношения и е върховен главнокомандващ на въоръжените сили. Президентът назначава висшия команден състав на въоръжените сили и посланиците. Когато България е изправена пред непосредствена заплаха, президентът може да обяви положение на война. Той може да налага вето върху законопроекти, но вето му може да бъде преодоляно от Народното събрание чрез гласуване с абсолютно мнозинство. Президентът назначава председателя на Върховния касационен съд (ВКС), председателя на Върховния административен съд (ВАС) и главния прокурор както и една трета от членовете на Конституционния съд. Президентът се избира за срок от пет години и може да бъде преизбран само веднъж.

Министерският съвет изпълнява функциите на правителство. Той се състои от министър-председател, заместник министър-председатели и министри. Министър-председателят носи общата отговорност за осъществяването на управлението, докато Министерският съвет осъществява вътрешната и външната политика на страната. По-конкретно, Министерският съвет изготвя държавния бюджет и го внася в Народното събрание. Подобно на Министерския съвет, отделните министри могат да издават нормативни актове в сферите от тяхна компетентност.

Съдебната власт се състои от съдии, прокурори и следователи, като всички те са магистрати. Към всички съдилища има съответни прокуратури. Прокурорите, подчинени на главния прокурор, повдигат и поддържат обвинението по наказателни дела, ръководят досъдебното производство, упражняват надзор при изпълнението на наказателните и други принудителни мерки, и участват в граждански и административни дела в предвидените от закона случаи. Следователите извършват следствие по наказателни дела. Въпреки че някои бюджетни, контролни и административни функции са поделени с Министерството на правосъдието (по-нататък „МП“) или упражняването им се контролира от него, контролът върху съдебната власт до голяма степен е поверен на Висшия съдебен съвет (по-нататък „ВСС“), който се състои от 25 членове, в това число председателите на Върховния касационен съд и Върховния административен съд и главния прокурор като служебни членове. Половината от останалите членове се избират от Народното събрание, а другата половина от самите магистрати.

В България действа триинстанционно съдебно производство по граждански и наказателни дела. Съдебната система се състои от първоинстанционни съдилища – районни или окръжни; въззивни съдилища – съответно окръжни или апелативни; и касационен съд – Върховен касационен съд (ВКС). Актовете на районните съдилища се обжалват пред съответния окръжен съд и след това пред ВКС. Ако първоинстанционното производство се провежда в окръжен съд, неговите актове подлежат на обжалване пред съответните апелативни съдилища и накрая пред ВКС. Втората инстанция на практика е втора поред първа инстанция. Решенията и присъдите на първата инстанция могат да бъдат обжалвани на всички основания. Въззивният съд може да събира нови доказателства, включително съществували, но непосочени пред първата инстанция, или такива, възникнали след постановяването на първоинстанционното решение. Касационният контрол има по-ограничен обхват и се свежда до проверка за законосъобразност. Конституционният съд, който не е част от съдебната власт се произнася по конституционни въпроси. Част от административните актове могат да бъдат атакувани първо по административен ред. Административните санкции (например глоби) във всички случаи подлежат на обжалване направо пред районните съдилища, чиито решения се атакуват пред окръжните съдилища – последната контролна инстанция по тези дела. Актовете на висши държавни служители или изпълнителни органи се обжалват направо пред ВАС.

Министерският съвет назначава областните управители, които изпълняват държавната политика. На местно равнище на всеки четири години се произвеждат избори за общински съвети и кметове.

С мнозинство две трети от общия брой на народните представители може да бъде свикано Велико народно събрание, състоящо се от 400 пряко избрани народни представители. Великото народно събрание може да приема нова Конституция, да решава въпроса за изменение на територията на страната и да приема изменения на Конституцията, с които се променя формата на държавно устройство или на държавно управление.

Разпоредбите на Конституцията се прилагат пряко, без да е необходимо приемането на закон за прилагането им. Надлежно ратифицираните международни договори също са пряко приложими и имат предимство пред вътрешното законодателство.

Исторически контекст

Уредбата на адвокатската професия в България води произхода си от закон, приет през 1883 г., по силата на който адвокатите са подчинени на съда, а в ръцете на заместник-министъра на правосъдието са поверени широки правомощия. След широка съпротива срещу този закон той е отменен с княжески указ едва два месеца след приемането му. Понататъшните усилия за уреждане на този вид обществени отношения датират от 1888 г., когато се въвежда изискване адвокатите да кандидатстват за „приписване“ към окръжните съдилища, на които са поверени правомощията по тяхното приемане или отхвърляне, както и дисциплинарният надзор. Законът от 1888 г. предвижда възможността да се въведат изборни адвокатски съвети, които да осъществяват определени дисциплинарни функции, но на практика същите не правят почти нищо. Адвокатите все още не могат да се самоорганизируют и се намират вместо това под контрола на отделните окръжни съдилища.

Значителна промяна във философията и практиката настъпва през 1925 г., когато нов Закон за адвокатурата създава възможности за нейната организация като самоуправляваща се и независима професия. Преди това адвокатурата се регулира предимно от окръжните съдилища, като значителни регулаторни правомощия се упражняват и от МП. За първи път от адвокатите се изисква членство в юридически лица, наречени адвокатски колегии, чиито органи са адвокатските съвети, а последните са натоварени с изпълнителни, управленски и дисциплинарни функции. Законът създава Висш адвокатски съвет (по-нататък ВАДВС) като висш орган, управляващ професията, който отговаря например за изготвянето на наредба за стажовете; определяне

местоположението, откриване и закриване на адвокатски колегии; поддържане и публикуване на списък на адвокатите; контрол при провеждането на избори и уреждане дейността на местните адвокатски съвети; и произнасяне на окончателно решение относно приема и дисциплинарните обжалвания. Българската адвокатура става напълно автономна и самоуправляваща се.

Това положение съществува до края на Втората световна война, когато България попада под съветско влияние, а властта поема комунистическо правителство. Законът от 1925 г. е отменен през 1947 г. по силата на нов закон, който запазва адвокатските колегии, адвокатските съвети и ВАДвС, но силно ограничава правомощията и независимостта им. Адвокатите са зачислени към колективи, които имат монопол по отношение упражняването на професията, поемат всички клиенти и разпределят делата им сред членуващите адвокати. Възнагражденията се определят от колектива, на основание на тарифа, издадена от МП, и се заплащат на колектива, който на свой ред ги изплаща (с известни удържки) на съответния адвокат. Адвокатът няма преки отношения с клиента нито възможността да договори взаимно приемливо възнаграждение. Възможно е възбуждането на дисциплинарни производства срещу адвокати не само от страна на адвокатските съвети, но и на съда. Самите производства се водят пред дисциплинарни съдилища, състоящи се не само от адвокати, но и от съдии. ВАДвС губи правомощието си да се произнася по дисциплинарни жалби, което се упражнява от Висшия дисциплинарен съд, състоящ се от трима адвокати и трима съдии.

Правителството допълнително затяга хватката около адвокатската професия през 1952 г., когато с указ се премахва съществуването на ВАДвС, а цялостното ръководство и надзор над адвокатите се поверяват на МП. На този орган е предоставено правомощието да приема подзаконови актове за организацията и дейността на адвокатските колегии, адвокатските съвети и адвокатските колективи (чийто аналог сега са правните кантори), а така също и да разглежда жалби срещу техни решения, които може да изменя или отменя. През 1976 г. по силата на нов указ се създава Централен адвокатски съвет, в който участват представители на адвокатските колегии, МП и други организации. МП запазва цялостното ръководство и контрол над адвокатурата заедно с правомощието да отменя или изменя решенията на адвокатските обединения и да разглежда дисциплинарни жалби.

През 1989 г. България успя да се освободи от комунистическото управление и през 1991 г. принципът на свободната, независима и самоуправляваща се адвокатура бе провъзгласен от новата Конституция. Приет бе нов Закон за адвокатурата, който възстанови съществуването на ВАДвС и общите му ръководни правомощия, първоначално поверени му през 1925 г. МП вече не притежава специална роля в управлението на професията. През юни 2004 г. посоченият закон на свой ред бе заменен от сега действащия Закон за адвокатурата, *обн. ДВ бр. 55 от 25 юни 2004 г., посл. изм. ДВ бр. 10 от 31 януари 2006 г. (по-нататък ЗА)*.

Към 1 януари 2006 г. в страната има 11 272 адвокати, вписани в адвокатските колегии. От тях почти 4 500 членуват в Софийската адвокатска колегия.

Преглед на правната професия

Терминът „юрист“ в България има широко значение и включва всеки, който е завършил право в рамките на петгодишна магистърска програма, която приключва с държавни устни изпити. След като станат юристи, повечето лица поемат по един от следните пътища за професионално развитие и стават:

- Прокурори, които ръководят разследването и привличат към отговорност извършилите престъпления; те са част от съдебната власт и се считат за магистрати;

- Следователи, които разследват извършените престъпления и също се числят към съдебната власт и се считат за магистрати;
- Съдии, които също са магистрати и заседават в първоинстанционните (районни или окръжни) съдилища, въззивните (окръжни или апелативни) съдилища и най-висшите по степен съдилища в страната (ВКС и ВАС);
- Адвокати, които членуват в адвокатски колегии и единствени могат да имат независима частна практика, като обслужват множество клиенти;
- Юристи, които не са адвокати и са известни като правни консултанти или юрисконсулти и могат да работят във фирми, държавни ведомства или НПО и да практикуват единствено от името на съответния работодател;
- Нотариуси, които отговарят за изготвянето и осъществяването на определени сделки, документи за заеми и за регистрирането на сделки с недвижими имоти, както и за удостоверяване на подписи, документи и пълномощни, като могат да изпълняват и други подобни функции;
- Държавните и частните съдебни изпълнители, които имат правомощия при изпълнението на съдебни решения; и
- Съдии по вписванията, които също се назначават от МП и имат правомощия в областта на вписванията, отбелязванията и заличаванията в имотните регистри.

По причини, посочени във въведението, обхватът на настоящия доклад се простира до адвокатите, макар някои фактори, които касаят например правното образование и подготовката за упражняване на професията, да намират приложение към по-широк кръг правни професии, съгласно описанието по-горе.

Според българската Конституция адвокатурата е „свободна, независима и самоуправляваща се”, а нейната организация и ред на дейност се уреждат със закон, Конституция на Република България (по-нататък „Конституцията”), *обн.* ДВ бр. 56 от 13 юли 1991 г., *посл. изм.* ДВ бр. 27 от 31 март 2006 г., чл. 134. Понастоящем законът изисква адвокатите да бъдат приети и вписани в адвокатска колегия, обединение, което се управлява и контролира от избран адвокатски съвет. Членовете на адвокатската колегия подлежат на санкции, които могат да се налагат от избран дисциплинарен съд. ЗА, чл. 78 – 98. Във всеки от районите на 28-те окръжни съдилища в България, с изключение на София, има отделна адвокатска колегия със съответен адвокатски съвет и дисциплинарен съд; районите на Софийския окръжен съд и Софийския градски съд са обединени в една и съща колегия. На национално равнище е установено сравнимо ръководно устройство, което включва общо събрание на адвокатите в страната, ВАДвС, Висш контролен съвет (по-нататък „ВКлС”) и Висш дисциплинарен съд (по-нататък „ВДС”). Чл. чл. 111 – 130 ЗА. ВАДвС разполага с широки ръководни и контролни правомощия и може да защитава интересите на адвокатите. Накратко българските адвокати са свободни и независими в рамките на националното законодателство, под ръководството на задължителните адвокатски сдружения и при спазване на уредбата, приета от последните.

Организации на представителите на правната професия

Както бе отбелязано по-горе в прегледа на правната професия, налице е комплексна структура от местни и национални задължителни адвокатски организации, които управляват, контролират, подпомагат и уреждат дейността на адвокатите в България.

Предвид на задължителния си характер и значителни правомощия и влияние посочените организации се открояват като най-важните сдружения на адвокати в страната.

Юристите, които желаят да упражняват независимо професията адвокат, трябва да членуват в някоя от адвокатските колегии. Във всеки от районите на 28-те окръжни съдилища в България (освен районите на Софийския окръжен съд и Софийския градски съд, които са обединени за целта) има само по една адвокатска колегия, но адвокатът, приет в някоя от колегиите, може да практикува във всеки съдебен окръг и да се явява пред всеки съд в страната. Единственото ограничение е адвокатът да поддържа кантора на територията на адвокатската колегия, чийто член е. Чл. 40(6) ЗА. В съответствие с това адвокатските колегии са задължителни организации на адвокатите, които се управляват от адвокатски съвети и чиито членове са дисциплинарно отговорни пред съответните дисциплинарни съдилища.

По места адвокатските колегии, в рамките на съответното общо събрание, избират членовете и председателите на съответните адвокатски съвети и дисциплинарни съдилища, както и членовете на своите контролни съвети. Чл. 82 ЗА. Правомощията на адвокатския съвет съгласно ЗА са доста широки и, между другото, включват общото правомощие по осъществяване на ръководство на работата в адвокатската колегия и изпълнение на нейните решения; бюджетни правомощия, включително определяне размера на месечната вноска, дължима от адвокатите към колегията; организация и провеждане на изпит за адвокати и младши адвокати; водене регистрите на адвокатите; защита правата и достойнството на членовете на колегията; следене за изпълнение на задълженията на членовете на колегията; възбуждане и поддържане на дисциплинарно преследване срещу членове на колегията; следене за извършване на адвокатска дейност от лица, които не са адвокати; посредничество за решаване на спорове между адвокати; повишаване професионалната квалификация на адвокатите; и регистриране адвокатските сдружения. *Пак там* чл. 89. Контролният съвет отговаря за контрола върху изпълнението на бюджета и опазване имуществото на адвокатската колегия, както и за докладване на нередности и нарушения на общото събрание и ВКлСл. *Пак там* чл. 95. Дисциплинарният съд разглежда като първа инстанция дисциплинарни дела срещу членове на адвокатската колегия, образувани от адвокатския съвет, *пак там* чл. 97, и може да налага санкции от порицание до лишаване от право на упражняване на адвокатската професия за срок до 5 години, *пак там* чл. 133.

На национално равнище ВАДвС има 15 членове с право на глас и 10 резервни, които се избират от общото събрание на адвокатите в страната, в което пропорционално са представени различните адвокатски колегии. ВАДвС има широки правомощия да контролира, регулира и защитава интересите на адвокатската професия. Сред неговите законови правомощия са: приемане на етичен кодекс на адвокатите и други наредби, предвидени в ЗА; бюджетни правомощия, включително да определя вноските; да се произнася по жалби във връзка с избора на органи в колегиите и срещу решения на общи събрания на адвокатската колегия и срещу решения на адвокатски съвети; да поддържа единните регистри на адвокатите, на младшите адвокати и на адвокатските дружества; да организира център за обучение и програми за продължаващо правно обучение (по-нататък „ППО“); а така също да подготвя становища и предложения във връзка с действащото законодателство или проекти на нормативни и тълкувателни актове. Чл. чл. 121 и 122 ЗА. Освен това, в качеството си на висш орган за контрол и представителство на упражняващите адвокатската професия, ВАДвС (и лично неговият председател) е символ на адвокатската професия. В това качество той се застъпва за правата на отделните адвокати и за разрешаване проблемите в професията като цяло пред Народното събрание, правителството, съдебната власт и широката общественост.

Общото събрание на адвокатите от страната избира и членовете на ВКлС, членовете и председателя на ВДС. ВКлС проверява финансовата дейност на ВАДвС и на местните контролни съвети. Чл. 127 ЗА. ВДС разглежда жалби срещу решения на местните

дисциплинарни съдилища като въззивна инстанция, а като първа инстанция се произнася по дела, в които страни са ръководни лица на адвокатурата на местно и национално равнище; единствено втората категория дела подлежат на съдебен контрол чрез пряко обжалване пред ВКС. *Пак там* чл. чл. 129, 130.

Освен адвокатските колегии има известен брой неправителствени организации на адвокати и други юристи, включително съдии, прокурори, следователи и юрисконсулти, например Съюза на юристите в България (по-нататък „СЮБ“), Фондация „Български адвокати за правата на човека“ (по-нататък „ФБАПЧ“) и Български хелзинкски комитет (по-нататък „БХК“).

ОБОБЩЕНИ КОНСТАТАЦИИ

Кратък преглед на резултатите

С приближаването на присъединяването към ЕС през последните две години българският правен пейзаж претърпя значителни промени. Народното събрание прие редица закони, в това число нов наказателно-процесуален и административно-процесуален кодекс, които пряко засягат работата на практикуващите адвокати. Като цяло, дейното и модерно ръководство на Висшия адвокатски съвет (ВАдвС) е постигнало напредък по въпроси, които стоят пред адвокатската професия. Така например ВАдвС е предприел редица инициативи, чието предназначение е да се подобрят уменията, качеството на работа и професионализма на адвокатите в България.

Като цяло адвокатската професия в България е свободна, независима и самоуправляваща се. С приемането на Етичен кодекс на адвоката, организирането на стандартизиран адвокатски изпит и създаването на Центъра за обучение на адвокати ВАдвС активно работи за подобряване на условията, в които адвокатите упражняват професията си. Въпреки това, юридическото образование и подготовката за упражняването на адвокатската професия продължават да представляват сериозни предизвикателства. Както е отразено в Таблициата на съотношенията, осем от 24-те фактора в България са оценени положително, като се наблюдава възходяща тенденция по отношение на Фактор 11 (Недискриминационен прием). Освен това в резултат на изследването по ИРАП 2006 петнадесет фактора са оценени неутрално, като се наблюдава възходяща тенденция по отношение на Фактор 3 (Достъп до клиенти), Фактор 9 (Приемен процес), Фактор 13 (Ресурси и възнаграждение), Фактор 19 (Правна помощ за лица в неравностойно социално положение) и Фактор 23 (Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността). ИРАП 2006 установява само едно отрицателно съотношение, което се отнася до Фактор 8 (Подготовка за упражняване на адвокатската професия). Това отрицателно съотношение се основава на качеството на правното образование и проблемите, свързани с подготовката за упражняване на професията след завършване на висше юридическо образование.

Положителни развития за адвокатската професия

- **Конституцията на Република България изрично предвижда, че „Адвокатурата е свободна, независима и самоуправляваща се.” По правило тези уверения се спазват както по закон така и на практика.** Адвокатите упражняват професията си без контрол или вмешателства от страна на държавата. Адвокатите могат да упражняват професията самостоятелно или под някоя от многобройните форми на съвместно упражняване на професията, които ЗА предвижда.
- **ВАдвС е с демократични нагласи и се застъпва активно за интересите на адвокатската професия.** ВАдвС играе активна роля при обсъждането в Народното събрание на законопроекти, които засягат адвокатската професия и правната система като цяло. Необходимо е обаче ВАдвС да играе по-активна роля при насърчаването на позицията на адвокатите като защитници на обществения интерес и при подготовката на закони, които засягат обществото като цяло.
- **Значителен напредък през последните две години представлява приемането от ВАдвС на Етичния кодекс на адвокатите.** Новият Етичен кодекс заедно със съответните разпоредби на ЗА съдържат относително пълен набор от етични стандарти за поведението на практикуващите адвокати. Етичният кодекс обаче не е всеобщо приет. При провеждането на разяснителни и обучителни програми ВАдвС и местните адвокатски съвети следва да наблегнат на значението на

професионалните стандарти за укрепването на общественото доверие в адвокатите и професията. ВАДвС разполага с подробна процедура и добре структурирана система от дисциплинарни съдилища за разглеждането на дисциплинарните дела. Осъществяването на дисциплинарната отговорност обаче продължава да е противоречиво и непоследователно.

- **Във всички райони на страната има достатъчен брой квалифицирани адвокати, които упражняват професията.** Наред с това през 2006 г. беше приет нов Закон за правната помощ, който започваше да се прилага и изпълнява към момента на провеждането на събеседванията. Въпреки че следва да се решат редица финансови, административни и други проблеми, новият закон е предпоставка за по-широк достъп на лицата в неравностойно социално положение от всички райони на страната до правните услуги. Съществуват и редица центрове за медиация и арбитражни съдилища, чрез които хората могат да разрешават споровете си, без да прибегват до скъпото и бавно правораздаване на държавните съдилища. Етичният кодекс задължава адвокатите да осведомяват клиентите за наличието на такива механизми за извънсъдебно разрешаване на спорове (ИРС).
- Въвеждането и провеждането на **изпит за прием в адвокатурата от 2004 г. насам** представлява много положително развитие, което следва да се припише на **ВАДвС**. Изпитът, който едновременно е **обективен и всеобхватен** отсява по-слабо подготвените кандидати и допринася за по-доброто качество на адвокатите, които се присъединяват към професията.
- Друго значимо постижение на **ВАДвС** е **създаването на Център за обучение на адвокати през м. декември 2005 г.** Планираните обучителни програми в новия център включват продължаващо правно обучение (ППО) в редица области на правото както и първоначално обучение за встъпващите в професията адвокати. В по-широк аспект ВАДвС и местните адвокатски съвети продължават да администрират по безпристрастен начин приема в адвокатурата като достъпът до професията е недискриминационен. Малцинствата (с изключение на ромите) и жените са адекватно представени в професията.

Оставащи проблеми за адвокатската професия

- Въпреки че учебната програма на студентите юристи трае пет години, **правното образование в България не осигурява на завършилите студенти уменията, които са необходими за ефективното практикуване на професията.** Причините са добре изследвани и включват преобладаващо теоретичния характер на обучението и оскъдното упражняване на практическите умения, които са необходими за практикуването на професията.
- Друг проблемен аспект засяга заплащането на адвокатите. Проучванията при изработването на ИРАП 2006 показват, че **заплащането на адвокатите е като цяло ниско.** Това е особено вярно в малките градове и икономически западните райони, където клиентите често разполагат с доходи, които дори не им позволяват да платят по минималната тарифа, установена от професията. Нарастването на броя на адвокатите през последните 15 години и слабото икономическо положение на страната остават най-важните фактори, които обясняват ниското заплащане на адвокатите. Минималните цени по тарифата на ВАДвС са ниски в сравнение с това, което се наблюдава в други страни, или съпоставено със стандартите на ЕС. Значимо развитие с отношение към заплащането на адвокатите е неотдашното приемане на Закона за правната помощ, в който е уредено как да става заплащането на адвокати, предоставили правна помощ.

- Накрая, **адвокатите продължават да се сблъскват с проблеми, свързани с навременния достъп до задържани клиенти, а понякога срещат и практически спънки при достъпа и прегледа на книгата по делата.** Въпреки че законите гарантират навременния достъп до адвокат и поверителността на комуникациите между клиент и адвокат, противоречащите подзаконови актове и действията на полицията на практика продължават да отслабват закрилата на закона. Например Правилникът за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията изисква срещите между адвокат и клиент да „се провеждат в предварително определени дни ... в присъствието на служител от администрацията.” Разпоредба от същия правилник пък позволява на задържания да се обаждат по телефона само на семейството си, което като естествена последица изключва адвокатите. Наред с това и въпреки относителното подобрене през последните години, помещенията за провеждане на срещите с клиентите често пъти продължават да не отговарят на стандартите.

Таблица на съотношението между отделните фактори и съществуващите условия

ИРАП 2006 за България разкрива една развиваща се адвокатска професия. Въпреки че тези съотношения могат да дадат относителна представа за съществуващото положение, АВА/СЕЕЛІ подчертава, че те са най-полезни, когато се разглеждат в съчетание с придружаващия ги анализ. АВА/СЕЕЛІ счита, че относителното значение на съотношението по отделните фактори е въпрос, който заслужава допълнително изследване. Във връзка с това, АВА/СЕЕЛІ очаква коментари и информация, които ще й дадат възможност да подготви по-добри изследвания в бъдещите ИРАП. АВА/СЕЕЛІ разглежда ИРАП като процес, който е част от продължаващите усилия за наблюдение и оценка на реформата.

Фактор по ИРАП		Съотношение 2004 г.	Съотношение 2006 г.	Тенденция
I. Професионални свободи и гаранции				
Фактор 1	Свобода на упражняване на адвокатската професия	Положително	Положително	↔
Фактор 2	Професионален имунитет	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 3	Достъп до клиенти	Отрицателно	Неутрално	↑
Фактор 4	Поверителност в отношенията адвокат-клиент	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 5	Равни процесуални възможности	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 6	Право на явяване по дела	Положително	Положително	↔
II. Образование, обучение и достъп до професията				
Фактор 7	Образователни изисквания	Положително	Положително	↔
Фактор 8	Подготовка за упражняване на адвокатската професия	Отрицателно	Отрицателно	↔
Фактор 9	Приемен процес	Отрицателно	Неутрално	↑
Фактор 10	Лицензиращ орган	Положително	Положително	↔
Фактор 11	Недискриминационен прием	Неутрално	Положително	↑
III. Условия и стандарти за упражняване на професията				
Фактор 12	Изграждане на независима юридическа практика	Положително	Положително	↔
Фактор 13	Ресурси и възнаграждение	Отрицателно	Неутрално	↑
Фактор 14	Продължаващо правно обучение	Неутрално	Неутрално	↔

Фактор 15	Представителство по малцинства и пол	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 16	Професионална етика и поведение	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 17	Дисциплинарно производство и санкции	Неутрално	Неутрално	↔
IV. Правни услуги				
Фактор 18	Достъп до правни услуги	Положително	Положително	↔
Фактор 19	Правна помощ за лица в неравностойно социално положение	Отрицателно	Неутрално	↑
Фактор 20	Алтернативни способи за разрешаване на спорове	Неутрално	Неутрално	↔
V. Професионални сдружения				
Фактор 21	Организационно управление и независимост	Положително	Положително	↔
Фактор 22	Услуги за членовете	Неутрално	Неутрално	↔
Фактор 23	Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността	Отрицателно	Неутрално	↑
Фактор 24	Роля на сдруженията в правната реформа	Неутрално	Неутрално	↔

I. Професионални свободи и гаранции

Фактор 1: Свобода на упражняване на адвокатската професия

Адвокатите са свободни да упражняват професията, без да търпят неоснователна намеса, заплахи или санкции, когато действат в съответствие с професионалните стандарти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	СЪОТНОШЕНИЕ: Положително	ТЕНДЕНЦИЯ: ↔
Адвокатурата е независима и адвокатите могат да упражняват професията свободно без сплашване или неправомерно вмешателство от страна на държавата или други субекти.		

Анализ / правна уредба:

Независимостта на адвокатурата и възможността адвокатите да упражняват професията свободно са закрепени в Конституцията както и в главния закон, който се отнася до адвокатурата. Чл. 134 от Конституцията предвижда:

- “(1) Адвокатурата е свободна, независима и самоуправляваща се. Тя подпомага гражданите и юридическите лица при защитата на техните права и законни интереси.
- (2) Организацията и редът на дейността на адвокатурата се уреждат със закон.

Наред с това чл. 2(1) ЗА гласи: „Упражняването на адвокатската професия е дейност, предвидена в Конституцията, за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица. Тя се осъществява в съответствие с принципите на независимост, изключителност, самоуправление и самоиздръжка.”

Принципите на независимост и самоуправление са отразени и в Етичния кодекс. Чл. 1 обръща внимание на задълженията на адвоката към обществото, “за което съществуването на свободната и независима адвокатска професия ... е същностна гаранция”, докато чл. 3 гласи:

- „(1) При упражняване на професията си адвокатът е независим.
- (2) Адвокатът действа в съответствие със закона, с правилата на този кодекс и законните интереси на клиента, да не се влияе от личните си интереси, да не се поддава на външен натиск или на чуждо въздействие и да предоставя правна помощ, ръководейки се от вътрешното си убеждение.
- (3) Адвокатът трябва да се противопоставя на всяко посегателство върху неговата независимост и да не нарушава професионалната етика с цел да се хареса на клиента, на властите или на трети лица.”

Автономният характер на адвокатурата е отразен и в други разпоредби на ЗА. Така например чл. 29(1) ЗА предвижда, че на адвоката се дължи уважение като на съдия пред съдилищата и другите държавни органи и че адвокатът има право на същото съдействие като съдията. „Пред съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната адвокатът е приравнен със съдията по отношение на дължимото му уважение и му се дължи съдействие като на съдия.” Чл. 29(1) ЗА. Наред с

това според чл. 31 „Адвокатът има свободен достъп и може да прави справки по дела, да получава копия от книжа и сведения с предимство в съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната и навсякъде, където е необходимо, само въз основа на качеството си на адвокат, което удостоверява чрез представяне на адвокатска карта.” (Вж. също Фактор 5 Равни процесуални възможности). По силата на чл. 33(1) „Адвокатските книжа, досиета, електронни документи, компютърна техника и други носители на информация са неприкосновени и не подлежат на преглеждане, копиране, проверка и изземване.”

В структурно отношение адвокатите трябва да са вписани в една от 27-те самоуправляващи се адвокатски колегии, ръководени от избрани на местно равнище адвокатски съвети. Местният адвокатски съвет организира и управлява дейността на колегията, изпълнява бюджета, стопанисва имуществото на колегията, инициира дисциплинарно преследване и изпълнява други предвидени в закона функции. Наред с това всяка колегия си избира контролен съвет, който контролира изпълнението на бюджета и следи за правилното стопанисване на имуществото на колегията. На национално равнище адвокатурата се управлява от избран ВАДВС, чието седалище се намира в София.

Като цяло адвокатите вярват, че могат да упражняват професията, без да търпят влияние или намеса от страна на държавата или други субекти. Въпреки че адвокатите понякога срещат бюрократични спънки (например при достъпа до книжата по делата), подобни проблеми не представляват част от каквато и да е държавна политика, предназначена да затруднява усилията на адвокатите да предоставят качествени услуги на клиентите си. В миналото имаше сведения, че държавните органи, в това число и съдилищата, на няколко пъти са проявили враждебност към адвокати, които са представлявали клиенти в областта на защитата на правата на човека. Нещата са се нормализирали обаче през последните няколко години. Адвокати, които са искали достъп до поверителни документи на държавните органи, не посочиха нито един пример на сплашване или намеса.

Фактор 2: Професионален имунитет

Адвокатите не биват отъждествявани със своите клиенти или делата на своите клиенти и се ползват с имунитет относно твърденията, отправени добросъвестно от името на клиентите в рамките на производството.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	СЪОТНОШЕНИЕ: НЕУТРАЛНО	ТЕНДЕНЦИЯ: ↔
Адвокатите вярват, че не са неоснователно отъждествявани с клиентите си или делата на клиентите си и че разполагат с фактически имунитет за изявленията, направени от името на клиентите си. Тази закрила обаче не е закрепена в закона.		

Анализ / правна уредба:

Както бе докладвано в ИРАП 2004 в България не съществува нормативен акт, който да забранява отъждествяването на адвоката с неговия клиент или делото на неговия клиент. По същия начин няма и нормативен акт, който да дава на адвокатите имунитет за изявленията, които правят от името на клиентите си добросъвестно или в съда. Тази липса представлява отклонение от т.т. 18 и 20 от Принципите на ООН и Принцип I, т. 4 от Препоръките на СЕ.

В практическо отношение адвокатите не вярват, че са неоснователно свързвани със свои непопулярни клиенти или делата им, а интервюираните не посочиха скорошни примери на адвокати, които да са били официално санкционирани заради предоставянето на услуги на такива клиенти. По същия начин интервюираните адвокати не посочиха инциденти с прокурори, които да са ги заплашвали със санкция заради изявления или твърдения, направени от името на подсъдими клиенти. Някои интервюирани отбелязаха, че редица адвокати с неохота оспорват действията на държавата по отношение на спорни клиенти или дела, приписвайки обаче това колебание не толкова на опасенията от официална санкция колкото на желанието им да запазят добри отношения с държавните органи.

Въпреки това липсата на ясен, нормативно установен имунитет оставя адвокатите потенциално изложени на евентуални наказателни, граждански или административни санкции. Така например според чл. 145(1) от Наказателния кодекс, *обн.* ДВ бр. 26 от 2 април 1968 г., *посл. изм.* ДВ бр. 86 от 28 октомври 2005 г. (по-нататък НК), „Който противозаконно открие чужда тайна, опасна за доброто име на някого, която му е поверена или му е станала известна във връзка с неговото занятие, се наказва с лишаване от свобода до една година или с глоба от сто до триста лева.” Освен това според чл. 146(1) НК „Който каже или извърши нещо унижително за честта или достойнството на друго в негово присъствие, се наказва за обида с глоба от хиляда до три хиляди лева. В този случай съдът може да наложи и наказание обществено порицание.” Според чл. 147(1) НК „Който разгласи позорно обстоятелство за друго или му припише престъпление, се наказва за клевета с глоба от три хиляди до седем хиляди лева и с обществено порицание.” Според чл. 147(2) НК обаче „Деецът не се наказва, ако се докаже истинността на разгласените обстоятелства или на приписаните престъпления.”

Въпреки че адвокатите продължават на практика да разполагат с имунитет за изявленията, направени от името на клиент или по време на съдопроизводството, няма гаранция, че това състояние на нещата ще се запази. Липсата на нормативно установен имунитет остава недостатък, който оправдава неутралната оценка.

Фактор 3: Достъп до клиенти

Адвокатите имат достъп до клиентите си, особено когато са лишени от свобода, и им се осигурява достатъчно време и средства за осъществяването на контакти и подготовка на защитата.

Заклучение	Съотношение:	Неутрално	Тенденция:
<p>Законът недвусмислено предвижда навременен достъп до клиентите и възможност за провеждане на срещи на четири очи. Практическите спънки, произтичащи от противоречащи подзаконовни нормативни актове, спорни полицейски практики и подстандартните помещения, продължават да са проблем, но се наблюдава подобрение.</p>			

Анализ / правна уредба:

Конституцията и ЗА признават правото на всеки (и по-специално на задържания) да има достъп до адвокат. Така например чл. 30(4) от Конституцията гласи: „Всеки има право на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем.”

На законово равнище чл. 34(1) ЗА предвижда, че „[а]двокатът има право да се среща насаме с клиента си, включително когато той е задържан под стража или лишен от свобода.” Същият закон предвижда, че адвокатът следва само да представи издадената му от адвокатската колегия адвокатската карта, за да се види с клиента. *Пак там* чл. 34(4).

Наказателните закони повтарят и уреждат в по-големи подробности тези права. Така например чл. 97 от Наказателно-процесуалния кодекс, *обн.* ДВ бр. 86 от 28 октомври 2005 г., *в сила от* 29 април 2006 г. (по-нататък НПК), предвижда, че „[з]ащитникът може да участва в наказателното производство от момента на задържането на лицето или на привличането му в качеството на обвиняем.” Чл. 97(1) НПК. Наред с това чл. 97(2) НПК гласи: „Органът на досъдебното производство е длъжен да разясни на обвиняемия, че има право на защитник, и му осигурява възможност незабавно да се свърже с него.” Същият кодекс предвижда, че адвокатът има право да се среща с обвиняемия насаме. Чл. 99(1) НПК. По същия начин чл. 132б(1) от Закона за изпълнение на наказанията, *обн.* ДВ бр. 30 от 15 април 1969 г., *посл. изм.* ДВ бр. 105 от 29 декември 2005 г. (по-нататък ЗИН), гласи: „Обвиняемите и подсъдимите имат право на среща със своя защитник незабавно след задържането им.” Накрая чл. 63(5) от Закона за Министерството на вътрешните работи, *обн.* ДВ бр. 17 от 24 февруари 2006 г., *посл. изм.* ДВ бр. 30 от 11 април 2006 г. (по-нататък ЗМВР), предвижда, че „[о]т момента на задържането си лицето има право на защитник.”

Както бе отбелязано в ИРАП 2004 за България, различни подзаконовни нормативни актове подкопават на практика признатото от закона право на адвоката да се среща насаме с клиента по навременен начин. Сред тях е и Правилникът за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията, *обн.* ДВ бр. 97 от 4 декември 1990 г., *посл. изм.* ДВ бр. 108 от 10 декември 2004 г. (по-нататък ППЗИН), който изисква срещите между адвокат и клиент да „се провеждат в предварително определени дни ... в присъствието на служител от администрацията.” Чл. 36(1) ППЗИН. Разпоредба от същия правилник пък позволява на задържания да се обаждат по телефона само на семейството си, което като естествена последица изключва адвокатите. *Пак там* чл. 37а(2). Този правилник бе атакуван пред Върховния административен съд (по-нататък ВАС), който остави в сила както ограничението, според което срещите между адвокат и задържан клиент се провеждат в предварително определени дни, така и изискването за присъствие на служител от администрацията по време на тези срещи. Решение на ВАС № 10070 от 2 декември 2004 г. Във връзка с последното изискване съдът признава, че чл. 34 ЗА забранява подслушването и записването на комуникациите между адвокат и задържан, но стига до извода, че законът не изключва „наблюдаването” на срещите между адвокат и задържан. Съдът също така намира, че ограничението на правото на задържания да се обаждат по телефона не засяга гаранцията на чл. 34 ЗА, който закриля правото на поверителни комуникации между адвокат и клиент. Накрая ВАС отменя разпоредба от правилника, която изискваше от адвокатите, които желаят да се срещнат със задържан, да предоставят писмо от адвокатската колегия, тъй като според съда чл. 34 ЗА изисква от адвоката само да представи адвокатската си карта.

В чисто практическо отношение, най-често споменаваният проблем се отнася до достъпа на адвоката до клиента през първите 24 часа от задържането. Според чл. 17(2) НПК полицията не може да задържа някого за повече от 24 часа без разрешението на съда. Според интервюираните често пъти е трудно за адвоката да открие местонахождението на задържания, да не говорим да го посети, през този първоначален период на задържането. Случва се полицията да удължава законовия срок за получаване на разрешение от съда, като разпитва лицето като „свидетел” преди официалното му задържане и началото на 24-часовия период. Според получените сведения е трудно да се атакуват такива потенциални злоупотреби, тъй като евентуалните оплаквания биха били разгледани на един много по-късен етап от производството и не биха се отнасяли до съществуването на делото. Не е спорно обаче, че след като задържаният бъде поставен под наблюдението на следователя, достъпът до клиента вече не представлява проблем.

Наред с това интервюираните посочиха, че възможностите на задържания за осъществяване на контакт с адвокат могат да се различават в зависимост от мястото, където е задържаният. На много места на задържания се позволява едно единствено телефонно обаждане на близък от семейството. След това членът на семейството следва да се свърже с адвокат. В София според получените сведения практиката е да се допускат

обаждания от телефона на полицията както на близък член на семейството така и на адвокат.

Въпреки че законите дават солидна рамка за осъществяването на навременен достъп до адвокат и за поверителността на комуникациите между клиент и адвокат, противоречащите подзаконовни актове и действията на полицията на практика продължават да отслабват закрилата на закона. Следва да се отбележи, че няколко от интервюираните адвокати споделиха, че не са имали никакви проблеми по отношение на достъпа до клиентите и срещите си насаме с тях. Това подсказва, че положението се подобрява в някои отношения, но е трудно да се прецени степента на подобрението.

Въпреки че има известно подобрение през последните няколко години, помещенията за провеждане на срещите между клиенти и адвокати като цяло продължават да не отговарят на стандартите. Често пъти на адвокатите се налага да се срещат с клиентите в препълнени с хора фойета или в стаята на следователя, който се е съгласил да напусне помещението. Много пъти присъстват служители от охраната, което затруднява обсъждането на тактиката на защитата. Съдилищата често пъти не разполагат с помещения за срещите насаме между адвокат и задържан. Продължаващите инициативи за подобряване на съдебните сгради могат да помогнат за облекчаването на тази липса. От друга страна адвокатите не направиха каквито и да е сериозни оплаквания, че не разполагат с достатъчно време, за да се консултират с клиентите си.

Фактор 4: Поверителност в отношенията адвокат-клиент

Държавата признава и защита поверителността на професионалните съобщения и консултации между адвокатите и техните клиенти.

Заключение	Съотношение:	НЕУТРАЛНО	Тенденция:	↔
<p>Въпреки че принципът на поверителност в отношенията между адвокат и клиент е закрепен в закона, подзаконовите нормативни актове и толерираната практика в затворите често пъти подкопават поверителността.</p>				

Анализ / правна уредба:

Конституцията ясно установява принципа на поверителност в отношенията между адвокатите и клиентите по наказателни дела. Така например чл. 30(5) от Конституцията гласи: „Всеки има право да се среща насаме с лицето, което го защитава. Тайната на техните съобщения е неприкосновена.”

В по-широк аспект, ЗА предвижда, че книгата и досиетата на адвоката както и кореспонденцията му с клиента са „неприкосновени” и не подлежат на преглеждане и изземване. Чл. 33(1), 33(2) ЗА. Както бе отбелязано под Фактор 3, адвокатът има право да се среща насаме с клиента си, включително когато последният е задържан. *Пак там* чл. 34(1). Разговорите по време на срещите не могат да се подслушват или записват, но срещите могат да бъдат наблюдавани. *Пак там* чл. 34(3). По-нататък ЗА предвижда, че адвокатът е длъжен да пази тайната на своя клиент, и то без ограничение във времето. *Пак там* чл. 45(1). Задълженията, установени в закона, са допълнени от Етичния кодекс, който обявява поверителността за „основно и първостепенно задължение на адвоката” и освен това налага на адвоката да „изисква опазването на професионалната тайна от своя персонал и от всяко лице, с което си сътрудничи в професионалната дейност.” Чл. 5(1), 5(3) от Етичния кодекс.

Поверителността на консултациите между адвокат и клиент е защитена и от чл. 55(1) НПК, който предвижда правото на защитника да се среща насаме с обвиняемия. “Обвиняемият има следните права: да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства ... и да има защитник.” Чл. 55(1) НПК. По същия начин чл. 132б ЗИН предвижда правото на среща с клиента, да се предават и получават документи и да се провеждат разговори насаме, без те да бъдат подслушвани или записвани.

Действието на тези законови гаранции обаче бива подкопавано от разпоредбите на някои подзаконовни нормативни актове като чл. 36(1) ППЗИН, който предвижда, че срещите между адвокат и задържан се провеждат в присъствието на служител от администрацията. Много адвокати се оплакват, че на практика е трудно да се проведе среща насаме със задържан клиент, тъй като служител на администрацията почти винаги чака наблизко. Други адвокати споделят, че през последно време не са срещали затруднения да се срещат насаме с клиентите си, като предполагат, че цялостното положение може би се подобрява. Според получените сведения е имало инцидент, когато полицията е иззела книгата на адвокат при арестуването му, но след като местният адвокатски съвет се оплакал, съдът накрая поискал връщането на книгата.

Отварянето на кореспонденцията между адвокат и клиент от служителите на затворите продължава да е проблем, но скорошно решение на Конституционния съд би трябвало да сложи край на нередностите в това отношение. Чл. 132г(3) ЗИН предвижда, че „[к]ореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите подлежи на проверка от администрацията.” Администрацията на затворите редовно проверяваше кореспонденцията на задържаните в съответствие със закона и съответната наредба на МП. През 2000 г. ВАС отмени текста от наредбата, в резултат на което можеше да се спазва поверителността на кореспонденцията между обвиняемия и защитника му. Въпреки решението на съда проблемът остана, тъй като някои затвори продължаваха да отварят кореспонденцията с оправданието, че не са им известни всички адвокати и не могат да са сигурни, че кореспонденцията действително е между адвокат и клиент. С решение, постановено след приключването на събеседванията, Конституционният съд обаче обяви чл. 132г(3) за противоконституционен. Решение на Конституционния съд № 4 от 18 април 2006 г.

Законът за мерките срещу изпирането на пари, *обн.* ДВ бр. 8 от 24 юли 1998 г., *посл. изм.* ДВ бр. 105 от 29 декември 2005 г. (по-нататък ЗМИП), налага на адвокатите задължението да съобщават при определени обстоятелства за действията на клиентите по изпирането на пари. Въпреки че са предвидени редица изключения, формулировките на закона са достатъчно широки, за да застрашат поверителността на съобщенията между адвокат и клиент. Освен това законът може да постави адвоката в неловко положение, тъй като разкриването на информация в съответствие със закона вероятно би представлявало нарушение на вече споменатите строги правила за поверителност, съдържащи се в ЗА и Етичния кодекс. Интервюираните обаче не се позоваха на познати им инциденти с адвокати, които да са разкривали на властите информация в съответствие със закона.

Фактор 5: Равни процесуални възможности

Адвокатите имат достатъчен достъп до информация във връзка с представителството на свои клиенти, включително до информация, с която е запознат защитникът на другата страна.

Заключение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
Законът предвижда, че адвокатите имат пълен достъп до информацията. Въпреки подобреният достъп за адвокатите на лица, които не са страни по делото, продължават да съществуват практически пречки и усещане за несправедливо отношение.		

Анализ / правна уредба:

Чл. 31 ЗА гласи: „Адвокатът има свободен достъп и може да прави справки по дела, да получава копия от книжа и сведения с предимство в съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната и навсякъде, където е необходимо, само въз основа на качеството си на адвокат, което удостоверява чрез представяне на адвокатска карта.”

По отношение на наказателните дела чл. 99(1) НПК предвижда, че защитникът има право да преглежда делото и да прави извлеченията, необходими за защитата. Това включва данни, получени от властите чрез специални разузнавателни средства (например подслушване, наблюдение или претърсване), с които обвиняемият има право да се запознава. *Пак там* чл. 55. Наред с това няколко други разпоредби налагат разкриването на информация на обвиняемия, включително чл. 227 (предявяване на разследването), чл. 232 (обвинително заключение), чл. 246 (обвинителен акт) и чл. 257, който задължава съда да осигури възможност на обвиняемия да се запознае с материалите по делото и да направи необходимите извлечения.

По отношение на гражданските дела Гражданският процесуален кодекс, *обн.* Изв. бр. 12 от 8 февруари 1952 г., *посл. изм.* ДВ бр. 17 от 24 февруари 2006 г. (по-нататък ГПК), съдържа няколко разпоредби, които задължават страните (и други) да си предоставят взаимно информация и документи. Сред тях са чл. 98, който изисква от ищеца да изложи обстоятелствата, на които се основава искът; чл. 110, който изисква от ответника да „да представи всичките си писмени доказателства по спорните фактически обстоятелства” и позволява на всяка страна да посочва нови доказателства; чл. 152, който дава възможност на всяка страна да иска от другата да представи намиращ се у нея документ; и чл. 153, който позволява на всяка страна да иска от неучастващо в делото лице да представи намиращ се у него документ.

Предвиденият в ЗА свободен и незатрудняван достъп на адвокатите до информация е стеснен от издадения от МП Правилник за съдебната администрация в районните, окръжните, апелативните и военните съдилища, *обн.* ДВ бр.95 от 26 октомври 2004 г., *посл. изм.* ДВ бр. 16 от 21 февруари 2006 г. (по-нататък Правилник за съдебната администрация). Правилникът за съдебната администрация продължава практиката, според която от адвоката се изисква да представи пълномощно от клиента, за да получи достъп до съответните книжа по делото. Правилникът позволява на третите лица да получат достъп, но преди това трябва да подадат писмена молба до съда и да докажат правен интерес от достъпа до делото. Предполага се, че адвокатът, който иска да прегледа делото, за да реши дали да поеме защитата на даден клиент, би могъл да получи разрешение от съда. Правилникът обаче не позволява на адвокатите на неучастващи по делото лица да получат достъп до делото без специална молба до съда.

На практика достъпът до делата е процес, който продължава да е обременителен и с неясен изход. В наказателното производство обикновено има един единствен екземпляр от делото, който се движи между съдията, прокурора и адвоката на подсъдимия. Често пъти адвокатът не разполага с делото броени дни преди съдебното заседание, защото единственият екземпляр е при прокурора или съответния съдия. Практиката е адвокатът да подаде молба до съда, за да направи копие, и могат да минат няколко дни преди съдията да се произнесе по молбата. Наред с това някои съдилища налагат плащането на значителни такси за изготвянето на копие. В някои случаи адвокатите трябва да подадат първо молба за достъп до делото, а след това и отделна молба за изготвяне на копие. Интервюираните посочват по-малко трудности при получаването на достъп до книгата по гражданските дела. Наред с това след влизането в сила на ЗА, който постави адвокатите наравно със съдиите и прокурорите по отношение на достъпа до класифицирана информация, адвокатите не изглежда да срещат трудности при получаването на достъп до информация по Закона за защита на класифицираната информация, *обн. ДВ бр. 45 от 30 април 2002 г., посл. изм. ДВ бр. 89 от 12 октомври 2004 г.* Друго положителен момент е, че ВАС и някои други съдилища осигуряват на страните и адвокатите им възможност да преглеждат основните документи по едно дело (например жалбата, отговора, протоколите и т.н) чрез Интернет.

Въпреки че се наблюдава известно подобрене, лошите условия в съдебните сгради и понякога неотзивчивите съдебни служители продължават да са пречка за свободния и лесен достъп до съдебните книги. Условията се различават по места, но на адвокатите често пъти се налага да преглеждат документите в малки, препълнени помещения, в които няма маси за преглеждане на обемистите дела. Оборудването за изготвяне на копия се различава значително по наличие и качество. Понякога си изисква от адвокатите да се подписват в специални книги или да представят копие от пълномощно, за да могат да прегледат съдебните книги.

Сред много адвокати съществува усещането, че прокурорите могат да разчитат на по-добър достъп до делата отколкото адвокатите на обвиняемия. От практическа гледна точка прокурорските кабинети обикновено се помещават в същата сграда като съда и съдебните служители, което улеснява достъпа до делата. Наред с това в българската правна система прокурорите са магистрати като съдиите и не са част от изпълнителната власт. Много адвокати смятат, че съдилищата (и съответните съдебни служители) се отнасят с повече уважение към прокурорите, което намира отражение и в по-лесния за прокуратурата достъп до делата.

Фактор 6: Право на явяване по дела

На адвокатите, които имат право да се явяват пред съд или административни органи от името на свои клиенти, това право не се отказва и същите се третираат еднакво от тези органи.

Заклучение	Съотношение: Положително	Тенденция: ↔
Адвокатите имат установеното в закона право да се явяват пред съдилищата и административните органи от името на клиентите си и упражняват това право свободно. Въпреки че някои изразяват опасения относно липсата на пълна безпристрастност в случаите, когато държавата е ответната страна, адвокатите по същество са третирани по същия начин като прокурорите и другите адвокати.		

Анализ / правна уредба:

По закон адвокатите имат право да се явяват пред съдебните и административните органи от името на клиентите си. Като изброява дейностите, които влизат в упражняването на адвокатската професия, чл. 24(1)(3) посочва и „представителство на доверителите и подзащитните и защита на правата и законните им интереси пред органите на съдебната власт, административните органи и служби, както и пред физически и юридически лица.”

Наред с това няколко други разпоредби на ЗА отразяват правото на адвоката да се явява пред съдебни и административни органи. Така например чл. 29(1) гласи: „Пред съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната адвокатът е приравнен със съдията по отношение на дължимото му уважение и му се дължи съдействие като на съдия.” Освен това, както бе отбелязано в анализа по Фактор 5, чл. 31 подсилва правото на адвоката да представлява клиенти, като му осигурява свободен достъп до книгата на съдилищата, органите на досъдебното производство, административните органи и другите служби. Единственото ограничение по отношение на правото на адвоката да се явява от името на клиент е свързано с годините юридически стаж. Адвокат с по-малко от две години юридически стаж се вписва като „младши адвокат” и може да се явява пред районния съд от името на клиент. Пред окръжния съд младшият адвокат може да представлява клиента само ако го е представлявал по същото дело и пред по-долната инстанция. *Пак там* чл. 20(6). Младшият адвокат може да представлява клиент съвместно с друг адвокат пред окръжен съд, когато окръжният съд е първата инстанция. *Пак там*. По същия начин адвокат, който е приет в адвокатурата преди по-малко от пет години не може да се явява пред ВКС и ВАС. *Пак там* чл. 24(2).

Процесуалното законодателство потвърждава правото на адвокатите да участват в производството от името на клиентите си. Така например чл. 97 НПК гласи: „Защитникът може да участва в наказателното производство от момента на задържането на лицето или на привличането му в качеството на обвиняем.” Същият кодекс уточнява, че адвокатът може да „да се среща насаме с обвиняемия; да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда.” *Пак там* чл. 99(1). По отношение на гражданското съдопроизводство ГПК изрично посочва адвокатите сред онези, които могат да представляват страни по граждански дела. Чл. 20(1) ГПК. Що се отнася до административното производство, чл. 56 от Конституцията признава на всеки правото да се явява със защитник пред всички държавни органи. Наред с това чл. 18 от наскоро приетия Административнопроцесуален кодекс, *обн.* ДВ бр. 30 от 11 април 2006 г. (по-нататък АПК) препраща към правилата на ГПК за уредбата на представителството.

Изводът е, че адвокатите вярват, че имат неограничено право да се явяват пред съдилищата и административните органи и се ползват с равноправно третиране в тези институции. Няма данни на адвокатите да е отказан достъп до съдилищата и административните органи заради расова, религиозна, етническа или полова принадлежност. Както обаче бе отбелязано в ИРАП 2004 за България, това не означава непременно, че адвокатите са с усещането, че позицията на клиента им получава неутрална и обективна оценка, особено когато държавата е другата страна в един правен спор. В наказателното съдопроизводство някои адвокати усещат пристрастност в полза на прокуратурата от страна на съда – нещо, което приписват на комунистическото минало на страната и на факта, че и съдии, и прокурори са магистрати по българската система. Според получените данни през 2004 г. 78% от съдопроизводствата са завършили с осъдителна присъда, което донякъде дава основание за посочените опасения. Въпреки това адвокатите недвусмислено имат право да се явяват пред съдебните и административните органи от името на клиентите си. Като цяло те вярват, че по същество ги третират по същия начин като прокурорите и другите адвокати.

II. Образование, обучение и достъп до професията

Фактор 7: Образователни изисквания

Адвокатите получават официално образование на университетско равнище от институции, които по закон имат право да присъждат дипломи за юридическо образование.

Заключение	Съотношение:	Положително	Тенденция: ↔
Юридическите факултети преминават през процедура на акредитация, а онези, които желаят да практикуват като адвокати, трябва да завършат петгодишна университетска учебна програма и да изкарат съответните държавни изпити, за да придобият образователно-квалификационна степен магистър по право.			

Анализ / правна уредба:

Едно от изискванията за влизане в адвокатската професия е „завършено висше юридическо образование”. Чл. 4(1)(1) ЗА. Според чл. 18(1) ЗА (в силата от присъединяването на България към ЕС) „[п]раво да се яви на приравнителен изпит по българско право има чуждестранен адвокат, притежаващ диплома за висше юридическо образование, придобита по законодателството на държава – членка на Европейския съюз, след изискуемия по правото на тази държава срок на обучение и придобил правоспособност по правото на тази държава.”

Народното събрание и Министерският съвет носят цялостната отговорност за управлението на висшето образование в страната. Чл. 9(1) от Закона за висшето образование, *обн.* ДВ бр. 112 от 17 декември 1995 г., *посл. изм.* ДВ бр. 103 от 23 декември 2005 г. (по-нататък ЗВО). Министерският съвет утвърждава държавните изисквания за придобиване на висше образование по специалностите от регулираните професии, включително право. *Пак там* чл. 9(3)(5). Националната агенция за оценяване и акредитация (по-нататък НАОА) е специализираният държавен орган, натоварен с отговорности по „оценяване, акредитация и контрол на качеството” на висшето образование в страната. *Пак там* чл. 11(1). НАОА се управлява от 11-членен Акредитационен съвет, назначен от министър-председателя. Членовете на НАОА са хабилитирани лица от областите на висшето образование. *Пак там* чл. 86(1), 86(5). Както НАОА, така и Акредитационният съвет имат правомощието да разработват критерии и процедури за оценяване и акредитация на висшите учебни заведения. *Пак там* чл. чл. 85 и 88. НАОА провежда два вида акредитация – институционална и програмна. *Пак там* чл. 76. Агенцията има и контролни функции. *Пак там* чл. 11(4).

Основните изисквания, на които трябва да отговаря един юридически факултет, са посочени в приетата от Министерския съвет Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността "Право" и професионална квалификация "юрист", *обн.* ДВ бр. 75 от 5 април 1996 г., *посл. изм.* ДВ бр. 69 от 23 август 2005 г. (по-нататък „Наредба за единните изисквания”). Студентите юристи се приемат въз основа на писмени изпити, които проверяват знанията им по българска литература и история. *Пак там* чл. 4(1). Отделните университети имат право на преценка при определянето на собствените си критерии за прием. *Пак там* чл. 4(4). За да получи диплома, студентът трябва да завърши обучение, което трае поне 10 семестъра и 3 500 учебни часа. *Пак там* чл. 6. Програмата включва задължителни дисциплини както и избираеми и факултативни предмети. Задължителните предмети, изброени в Наредбата

за единните изисквания, включват конституционно право, вещно право, наказателно право и наказателен процес, гражданско право и граждански процес, данъчно право и право на Европейския съюз.

Университетите могат да изискват допълнителни задължителни предмети и трябва да включат сред избираемите предмети римско частно право, право на интелектуалната собственост, криминология, банково право, наказателно изпълнително право и правен режим на държавната служба. *Пак там* чл. чл. 7(4) и 9(1).

След втората учебна година студентите трябва да участват в учебна практика в органите на съдебната и изпълнителната власт. *Пак там* чл. 10(1). Тази програма се разработва и организира съвместно с МП и трябва да има поне 14-дневна продължителност. *Пак там* чл. 10(1), 10(2) и 10(3).

Обещаващо развитие се крие в неотдашните изменения на Наредбата за единните изисквания, които изрично допускат създаването на правни клиники и признават ролята им за придаването на практическа насоченост на обучението на студентите юристи. *Пак там* чл. 10а(1), 10а(2). Наредбата уточнява, че в рамките на правната клиника студентите могат да работят с реални клиенти едва след подходяща теоретична подготовка и под наблюдението на практикуващи адвокати. *Пак там* чл. 10а(4). Участието в правните клиники е доброволно. Ролята на правните клиники се обсъжда допълнително в анализа по Фактор 8 и Фактор 19.

След семестриалното завършване студентът трябва да се яви на държавен изпит. Изпитът се състои от писмени и устни части и покрива материя от публичното, гражданското и наказателното право. *Пак там* чл. 11(1), 11(2). Ако изкара изпита, студентът получава образователно-квалификационна степен „магистър” и професионална квалификация „юрист”. След получаването на дипломата дипломираните се юристи следва да изкара тримесечен стаж като „стажант-юрист” в органите на съдебната власт и трябва да изкара друг устен изпит, който се провежда от МП. Чл. 163 от Закона за съдебната власт, *обн.* ДВ бр. 59 от 22 юли 1994 г., *посл. изм.* ДВ бр. 86 от 28 октомври 2005 г. (понанатък ЗСВ). За да практикуват като адвокати, завършилите трябва да изкарат и изпит за прием в адвокатурата (вж. Фактор 9).

В момента действат десет юридически факултета в страната, но на един от тях не е подновена акредитацията и се очаква да бъде закрит през 2007 г. От останалите девет три са частни, шест – държавни. Въпреки че правното образование в България формално отговаря на стандартите по настоящия фактор, както ще бъде посочено в анализа по Фактор 8, ефективността му по отношение на подготовката на студентите за действителното упражняване на професията продължава да стои под въпрос.

Фактор 8: Подготовка за упражняване на адвокатската професия

Адвокатите притежават достатъчно познания, умения и са добре подготвени за упражняването на професията при завършване на висшето си образование.

Заклучение	Съотношение:	ОТРИЦАТЕЛНО	Тенденция:	↔
Въпреки известно подобрене на образователната система, на новодипломираните се юристи като цяло липсват знания, умения и практически опит, за да упражняват професията ефективно веднага след завършването на правното си образование.				

Анализ / правна уредба:

През последните 17 години броят на юридическите факултети в България нарасна от един единствен до десет към настоящия момент. Както бе посочено в ИРАП 2004 за България, това увеличение доведе до редица нежелани последици, в това число спадане на цялостното качество на постъпващите студенти както и явлението на ниско платените преподаватели, които обикалят страната и водят лекции понякога в пет различни факултета, за да си докарат приемлив доход. Вярно е, че предметите на някои преподаватели са твърде специализирани и поради това те преподават в няколко университета, тъй като нито един от тези университети не се нуждае от услугите им през цялото време. Но преподавателите, които обаче имат ангажименти в университета през цялото време, следва да получават достатъчно заплащане, за да могат да се посвещават времето си на преподаването. Най-разпространеното усещане е, че качеството на правното образование в България е променливо и като цяло недостатъчно.

Критиците на правното образование в България, сред които има и много от самите университетски среди, посочват факта, че обучението има предимно теоретичен характер и прекалено много набляга на лекциите като метод. И обратно, изграждането на практически умения (като писането на юридически текстове, воденето на преговори, изучаването на проблеми от кръга на професионалната етика и воденето на дела) не е включено сред задължителните предмети, които са от областта на позитивното право. Така например участието в симулирани процеси и работата в правните клиники се смятат за извънучебни дейности. Понякога се провеждат семинари, които благодарение на инициативата на преподавателя включват научна и писмена работа. Често пъти обаче участващите студенти стигат до 25 на брой и според получените сведения дори на асистентите на преподавателя е трудно индивидуално да им отделят внимание. В по-широк аспект, интервюираните споделят, че правното образование набляга прекалено много на запаметяването и недостатъчно на критичното мислене. Много студенти си търсят работа на непълнен работен ден в правна кантора, за да допълнят образованието си с малко практически опит.

Според получените сведения към настоящия момент действат осем правни клиники в юридическите факултети из страната. Повечето от тях се сблъскват със съпротивата на местните адвокатски съвети (които първоначално виждат в тях потенциална конкуренция) и ръководителите на университети. Правните клиники успешно поставят малък брой студенти в ситуации от реалния живот, при които трябва да решават правни проблеми от името на клиенти в неравностойно социално положение. Повечето правни клиники обаче се поддържат финансово от донори, в това число ABA/CEELI, които ще приключат дейностите си в България до м. септември 2006 г., но ще продължават да поддържат усилията в тази област чрез местни лица или други форми на съдействие. Ето защо жизнеспособността на много от клиниките е под въпрос, ако университетите и правната общност не започнат да ги подкрепят по-активно.

Полезността на двата стажа, споменати в анализа по Фактор 7, е ограничена. Студентският стаж не се ползва с особено добро име и често пъти се свежда до наблюдаването на съдебни заседания след някои първоначални разяснения. А що се отнася до тримесечния стаж в органите на съдебната власт, преобладаващото мнение е, че не е добре организиран и не е достатъчно продължителен (допреди няколко години траеше цяла година). Наред с това, съдиите и прокурорите имат много работа и обикновено не могат да отделят много време на стажантите, въпреки че стажът може да премине и по съвсем пълноценен начин в зависимост от съдията или прокурора, на който попадне стажантът. Изпитът след края на стажа не се възприема като смислена проверка на наученото от стажанта. В резултата на всичко това в повечето случаи новодипломиралите се юристи не разполагат с практическите правни умения, необходими за упражняването на професията. Това донякъде се компенсира от практиката на някои

големи кантори да инвестират значително време в практическото обучение на новите адвокати докато уменията им достигнат приемливо равнище.

Едно неотдавнашно развитие е обещаващо за подобрието на положението. Както бе отбелязано в обобщените констатации на настоящия Индекс, ВАДвС наскоро прие наредба, с която се създава Център за обучение на адвокати в съответствие с чл. 28(1) ЗА. (Вж. анализа по Фактор 14). Един от планираните модули на обучение е предназначен за адвокатите, които току-що са вписани в адвокатурата. Идеята е модулет да е задължителен и да се съсредоточи върху практическите умения и другите аспекти, които липсват в учебната програма на юридическите факултети или стажовете. Тази програма би била подобие (не в същите пропорции, разбира се) на задължителното шестмесечно обучение за новоназначените съдии и прокурори, което се провежда от Националния институт на правосъдието (по-нататък НИП) и предвидено в ЗСВ. Така например според чл. 35ж ЗСВ „(1) Непосредствено след постъпването им на работа младшите съдии, младшите прокурори и младшите следователи преминават задължителен курс в Националния институт на правосъдието. (2) Курсът на обучение в Националния институт на правосъдието е шест месеца. През това време курсистите получават възнаграждението за длъжността, на която са постъпили.“ По общо мнение задължителното обучение на НИП е подобрило в значителна степен качеството на новите съдии и прокурори, въпреки че бе приведено в действие едва през 2004 г.

Фактор 9: Приеман процес

Достъпът до адвокатската професия се основава на успешното полагане на справедлив, строг и прозрачен изпит след преминаването на стаж, провеждан с ръководител.

Заключение	Съотношение:	Тенденция:
	НЕУТРАЛНО	↑
<p>Бъдещите адвокати трябва да изкарат всеотраслен и строг изпит, за да могат да се впишат в адвокатурата. Новите адвокати могат да работят съвместно с по-опитни адвокати по някои дела, но не съществува програма, по която новият адвокат да работи под наблюдението и патронажа на по-опитен адвокат.</p>		

Анализ / правна уредба:

Чл. 4(1)(4) ЗА предвижда полагането на предвидения в закона изпит сред условията за вписване като адвокат. Чл. 8 ЗА уточнява:

- (1) Изпитът по чл. 4, ал. 1, т. 4 се провежда в две сесии годишно пред комисия, определена със заповед на председателя на Висшия адвокатски съвет в състав: петима членове адвокати, от които поне двама са хабилитирани преподаватели или научни работници по правни науки. Председателят на комисията е представител на Висшия адвокатски съвет.
- (2) Редът за провеждане на изпита се определя с наредба на Висшия адвокатски съвет.
- (3) Изпитът е писмен и устен с оценка "издържал" или "неиздържал".

В съответствие със закона ВАДвС прие Наредба №2 за условията и реда за провеждане на изпита за адвокати и младши адвокати, *обн. ДВ бр. 99 от 29 ноември 2004 г., посл. изм. ДВ бр. 39 от 10 май 2005 г. (по-нататък „Наредба за приемния изпит“)*. Чл. 3 ат Наредбата

предвижда, че изпитът се провежда два пъти годишно, през м. юни и м. ноември. Обявените дати на изпита се публикуват предварително в поне два национални ежедневника както и на Интернет страницата на ВАДвС. *Пак там*. Изпитът се състои от писмена и устна част. *Пак там* чл. 7(1). Писмената част се състои от две части – тест и решаване на казус. Тестът се състои от 70 до 100 въпроси, чрез които се проверяват знанията на кандидата във всички области на правото. *Пак там* чл. 12(1), 12(2). Тестът е с продължителност три часа и кандидатът трябва да отговори правилно на най-малко 70% от въпросите, за да издържи тази част от изпита. *Пак там* чл. 12(5), 12(7). Решаването на казус е предназначено да провери уменията на кандидата да прилага на практика теоретичните си знания, като напише правно становище по зададен казус. *Пак там* чл. 13(1). Кандидатът трябва да напише становище по два хипотетични случая – по един в областта на материалното и процесуалното гражданско право и материалното и процесуалното наказателно право. *Пак там* чл. 13(2). Решаването на казусите трае три часа. *Пак там* чл. 13(5). Изпитната комисия проверява и оценява само казусите на кандидатите, които са издържали теста, и дава оценка „издържал“ или „неиздържал“. *Пак там* чл. 13(7). Единствено кандидатите, издържали и двете части на писмения изпит се допускат до устния изпит. *Пак там* чл. 7(3). Устният изпит служи за преценка на общата правна култура на кандидата както и знанията му относно правната уредба на адвокатската професия и правилата на професионалната етика на адвокатите. *Пак там* чл. 15(1). На кандидата се казва дали е издържал изпита на края на устния изпит. *Пак там* чл. 15(4).

На изпита може да се яви всеки, който желае да стане адвокат или младши адвокат и отговаря на образователните и други изисквания за вписване в адвокатурата. Кандидатът се записва на изпита като подава писмено заявление до адвокатския съвет на колегията, в която желае да се впише. Чл. 9 (1) от Наредбата за приемния изпит. Адвокатските препращат списък на кандидатите за вписване в колегията заедно със съответните заявления на ВАДвС в София. *Пак там* чл. 11(1). Изпитът се провежда единствено в София, което позволява на ВАДвС да контролира отблизо изпитния процес. Макар и това да представлява известно неудобство за кандидатите от отдалечените от столицата места, България е малка страна и това не създава проблеми по отношение на равния достъп до изпита.

През м. ноември 2005 г. ВАДвС проведе третия изпит от въвеждането на това изискване през 2004 г. Общо 324 кандидати се явиха на изпита. От тях 173 или 55% го издържаха. Процентът на издържалите писмената част възлизаше на около 55%, докато почти всички (97.64%) от допуснатите до устния изпит го издържаха. Резултатите показват, че в сравнение с изпита от м. юни 2005 г., който бе издържан от 75% от кандидатите, този през м. ноември е бил по-строг. ВАДвС също така е подготвил статистически данни за броя на издържалите в зависимост от завършения юридически факултет.

Според почти всички получени отзиви приемният изпит се възприема като справедлив и всестранен. Наредбата за приемния изпит установява процедура, при която всеки кандидат получава идентификационен номер, като самоличността на кандидата става известна чак след оценяването на писмената част от изпита. *Пак там* чл. 6(1), 12(6) 13(6) и 13(8). От гледна точка на материала изпитът обхваща почти всички области на наказателното, гражданското, административното и процесуалното право и следователно е гаранция, че новите представители на адвокатската професия имат известно минимално равнище на компетентност в областта на правото. Някои интервюирани поставят под въпрос както всестранността така и полезността на устния изпит, като се позовават на високия брой издържали тази част от изпита. До този момент изпитът се актуализира редовно.

В България не съществува програма, по която новият адвокат да работи под патронажа и наблюдението на по-опитен адвокат. Повечето бъдещи адвокати трябва първо да работят в продължение на две години като „младши адвокати“, но това не пречи да разполагат с

повечето адвокатски права. Чл. 20 ЗА. Основното ограничение за младшите адвокати е свързано с възможността да представляват клиенти пред окръжните съдилища. *Пак там* чл. 20(6). Така например младши адвокат трябва да представлява клиент съвместно с друг адвокат, ако желае да се явява по дело, което се разглежда от окръжен съд като първа инстанция. *Пак там*. Не съществува обаче процедура за оценяването или наблюдението на младшите адвокати и те автоматично стават адвокати след две години.

Фактор 10: Лицензиращ орган

Приемът в адвокатската професия се ръководи от безпристрастен орган, а решението подлежи на проверка от независим и безпристрастен съдебен орган.

Заклучение	Съотношение:	Положително	Тенденция: ↔
Адвокатските съвети на адвокатските колегии администрират безпристрастно приема в адвокатската професия, а решенията им подлежат на административен и съдебен контрол.			

Анализ / правна уредба:

Приемът в адвокатската професия се администрира от адвокатските съвети на 27-те адвокатски колегии – органи, които се самоуправляват и са независими от изпълнителната власт. Според чл. 4(1) ЗА „[в]секи дееспособен български гражданин може да стане адвокат, ако отговаря на следните условия:

1. да има завършено висше юридическо образование;
2. да има придобита юридическа правоспособност;
3. да има най-малко две години юридически стаж;
4. да е положил предвидения в този закон изпит, освен в случаите на чл. 6, ал. 3; [т.е. кандидатите със степен "доктор по право", както и лицата, които имат юридически стаж повече от 5 години]; и
5. да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия.”

Съществуват и отделни изисквания за чуждестранните адвокати, които желаят да се впишат като адвокати в България. Те ще влезнат в сила при присъединяването на България към ЕС. *Пак там* чл. чл. 15 – 18.

За да кандидатстват за вписване, българските граждани трябва да подадат заявление заедно с необходимите документи до съответния адвокатски съвет. Чл. 6(1) ЗА. Адвокатският съвет разполага с един месец, за да прегледа молбата и да се произнесе с писмено решение относно това дали кандидатът отговаря на изискванията за вписване. *Пак там* чл. 6(2). Липсата на решение в този срок е приравнена на мълчалив отказ. *Пак там*. Адвокатският съвет трябва да съобщи решението както на кандидата така и на контролния съвет на адвокатската колегия, като всеки от тях може да обжалва решението на съвета пред ВАДВС. *Пак там* чл. 7(1), 7(2). ВАДВС разглежда жалбата и трябва да се произнесе в месечен срок, като непроизнасянето е приравнено на мълчалив отказ. *Пак там* чл. 7(4). Решението или мълчаливият отказ на ВАДВС подлежи на обжалване от кандидата или контролния съвет пред ВКС. *Пак там* чл. 7(5).

Всеобщото мнение е, че адвокатските съвети и ВАдвС администрират приемния процес по справедлив и безпристрастен начин. Критериите за вписване са ясно определени в закона, въпреки че изискването лицето „да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия” би могло да се използва за неоснователен отказ на лице, което иначе отговаря на всички изисквания. Интервюираните обаче не посочват нито един пример на неоснователно прибягване до този критерий от страна на адвокатските съвети. Освен това, както бе вече посочено, всеки отказ, за който се твърди, че е неоснователен, може да бъде обжалван първо пред ВАдвС, а след това и пред съда. Не бяха получени данни за корупция в приемния процес.

Фактор 11: Недискриминационен прием

Приемът в адвокатската професия не се ограничава на основание раса, пол, сексуална ориентация, цвят на кожата, религия, политическа или етническа принадлежност, убеждения, обществено положение, народност, имуществено състояние, произход или физически недостатъци.

Заклучение	Съотношение:	Положително	Тенденция:	↑
Приемът в адвокатурата е недискриминационен, въпреки че остава опасението, че високите встъпителни вноски за някои адвокатски колегии възпират по-бедните кандидати.				

Анализ / правна уредба:

Чл. 4(1) от Закона за защита срещу дискриминацията, *обн* ДВ бр. 86 от 30 септември 2003 г., *посл. изм.* ДВ бр. 30 от 11 април 2006 г. (по-нататък ЗЗСД) гласи: „Забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.”

Законът уточнява и различните обстоятелства, при които различното третиране въз основа на гореспоменатите признаци не се счита за дискриминация. *Пак там* чл. 7(1). Според едно от изключенията не е налице дискриминация, когато различното третиране на лицата се основава на тяхното гражданство, когато това е предвидено в закон или в международен договор, по който Република България е страна. *Пак там* чл. 7(1)1.

ЗА не съдържа изричен антидискриминационен текст по отношение на приема в адвокатурата и позволява да не бъдат приемани лица на различни допустими основания. Така например чл. 4(1) ЗА изисква българско гражданско, като предвижда, че „[в]секи дееспособен български гражданин може да стане адвокат”, ако отговаря на някои условия като завършено висше юридическо образование, две години юридически стаж и успешно положен приеман изпит. *Пак там* чл. 4(1). Наред с това според чл. 4(1)(5) кандидатът следва „да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия.” Освен това не може да бъде адвокат „осъденият като пълнолетен на лишаване от свобода за умишлено престъпление от общ характер.” *Пак там* чл. 5(1)(1). Според чл. 5(1)(2) ЗА не може да бъде адвокат „лице, поставено под запрещение или страдащо от душевна болест, която представлява трайна пречка за упражняване на адвокатската професия.” Накрая, някои професионални ангажименти (като търговец или държавен служител) са несъвместими с упражняването на адвокатската професия. Така например според чл. 5(2) ЗА следните лица не могат да бъдат вписани като адвокати:

1. търговец, управител в търговско дружество и изпълнителен директор на акционерно дружество;
2. държавен служител;
3. работещите по трудово правоотношение с изключение на преподавателите по правни науки във висше училище или научните сътрудници по правни науки в научен институт;
4. освободените от длъжност съдия, прокурор или следовател при условията на чл. 129, ал. 3, т. 5 от Конституцията или е дисциплинарно уволнените от длъжност съдия по вписванията, държавен съдебен изпълнител, юрисконсулт и дознател, ако не са изтекли две години от датата на освобождаване от длъжност;
5. лишените от правоспособност като нотариус или частен съдебен изпълнител - за срока на лишаването.

Тези основания не са сред дискриминационните признаци, посочени в настоящия Фактор.

Чл. 10 от Етичния кодекс гласи: „Във всичките си дейности адвокатът не може да осъществява дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.” Тъй като дейността като член на адвокатски съвет е част от дейностите на адвоката, тази разпоредба забранява дискриминирането при приемния процес въз основа на недопустими признаци като расата или сексуалната ориентация на кандидата.

Няма данни малцинствата, в това число ромското население, да са жертва на дискриминация при приемния процес. Представителството на тези групи в адвокатската професия ще бъде допълнително обсъдено под Фактор 15.

В ИРАП 2004 за България бе отбелязано, че много адвокатски съвети изискват плащането на значителни еднократни встъпителни вноски от желаещите да се впишат като адвокати. Опасението беше, че тази практика може да има за последица, ако не за цел, да дискриминира срещу голям брой кандидати въз основа на финансовите им възможности. При изготвянето на настоящия Индекс проучванията по отношение на няколко адвокатски съвета показаха, че встъпителните вноски са между 310 щ.д. и 1 863 щ.д. [Обменният курс по време на проведените събеседвания беше 1 щ.д. = 1.63 лв.]. Тези вноски включват и еднократна встъпителна вноска, платима на ВАДВС. Определянето на встъпителните вноски зависи от преценката на местните адвокатски съвети без никакъв централизиран контрол или насоки. Много от интервюираните смятат, че встъпителните вноски са високи и нямат разумна връзка с разходите на приемния процес. Други адвокати са на мнение, че вноските не представляват пречка за вписване в адвокатурата, а размерът им е диференциран според стажа на кандидата, така че най-ниските вноски се изискват от онези кандидати, които имат най-малък стаж и съответно са с най-ниската платежоспособност. Отбелязано бе също така, че някои адвокатски колегии имат относително ниски встъпителни вноски и няма пречка кандидатите да се вписват там. Въпреки че високите вноски продължават да са проблематични, отсъствието на каквато и да е друга дискриминационна практика при приемния процес и фактът, че размерът на вноските не е сред дискриминационните признаци по настоящия Фактор, оправдават по високата оценка на този Фактор в сравнение с ИРАП 2004 за България.

III. Условията и стандарти за упражняване на професията

Фактор 12: Изграждане на независима юридическа практика

Адвокатите имат възможност да упражняват професията си самостоятелно или в съдружие с други адвокати.

Заключение	Съотношение: Положително	Тенденция: ↔
Законът позволява на адвокатите да упражняват независимо професията в най-различни форми, в това число индивидуално, чрез сдружаване или под други форми на съвместна дейност.		

Анализ / правна уредба:

Чл. 3(1) ЗА предвижда, че „[а]двокатска професия може да упражнява само адвокат, практикуващ самостоятелно или в сдружение по този закон.” Законът изрично отрича на търговците, управителите на търговски дружества, изпълнителните директори на акционерни дружества, държавните служители и лицата на трудово правоотношение възможността (с изключение на преподавателите и научните работници в областта на правото) да се впишат като адвокати. На практика българските адвокати упражняват професията под различни форми, в това число традиционните граждански дружества и съвместното наемане на кантора. Макар и да се наблюдава развитие по отношение на характера и структурата на юридическите практики, преобладаващата форма на упражняване на професията си остава индивидуална. Това е особено вярно в по-малките градове.

Глава X ЗА, която се отнася до формите на съвместно упражняване на адвокатската професия, предвижда два вида сдружаване, посредством които адвокатите могат съвместно да упражняват професията. Най-разпространената форма на сдружаване е предвиденото в чл. чл. 52 – 56 ЗА „адвокатско съдружие” (наричано по-нататък „гражданско дружество”). Тези дружества е създават въз основа на Закона за задълженията и договорите, *обн. ДВ бр. 275 от 22 ноември 1950 г., посл. изм ДВ бр. 43 от 20 май 2005 г. (по-нататък ЗЗД)*. Те не са юридически лица, а представляват по-скоро споразумения за съвместна дейност. Както адвокатите така и адвокатските дружества (за които ще стане дума по-нататък) могат да участват в такива граждански дружества. Чл. 52(1) ЗА. Наред с това адвокатите и адвокатските дружества от различни колегии могат да се сдружават посредством такива граждански дружества. *Пак там* чл. 52(2). При всички положения договорът трябва да е сключен в писмена форма и вписан в регистрите на съответната адвокатска колегия. *Пак там* чл. 52(3). Адвокатите, участващи в гражданското дружество не могат да представляват клиенти с несъвместими интереси. *Пак там* чл. 55. Конфликтът на интереси по отношение на един от адвокатите засяга и останалите адвокати от дружеството в съответствие с правилата на чл. 13 (1-6) от Етичния кодекс, който гласи:

- (1) Адвокатът не може да съветва, да представлява или да действа от името на две или повече страни по един и същи въпрос, ако му е известно, че съществува противоречие в интересите им.
- (2) В случаите, когато съществува риск от възникване на противоречие в интересите, адвокатът е длъжен да уведоми всички заинтересувани страни и да получи съгласието им преди да поеме ангажимент да ги представлява.
- (3) При възникване на противоречия в интересите на клиентите, адвокатът е длъжен да се опита да ги помири, а в случай на неуспех да преустанови даването на

съвети, оказването на съдействие и осигуряването на защита или процесуално представителство в конкретния случай.

- (4) Адвокатът трябва да откаже защитата на нов клиент, ако съществува риск за нарушаване на изискванията за поверителност спрямо предишен клиент или ако сведенията, които адвокатът е придобил при или по повод воденето на делата на предишен клиент, биха дали неоправдано предимство. Тази разпоредба се прилага и в случаите, когато информацията е получена от адвоката при упражняване на предходна дейност като държавен служител, съдия, прокурор, следовател, дознател, нотариус или юрисконсулт.
- (5) Адвокатът отказва даване на съвети, оказване на съдействие, защита или процесуално представителство на клиент, когато има риск да възникне противоречие с личните интереси на адвоката или с интересите на негови близки, както и в случаите, когато след поемането на възложената работа възникне такова противоречие.
- (6) Когато адвокат упражнява професията в сдружение или сътрудничество по Закона за адвокатурата, разпоредбите на чл. 13, ал. 1-5 се прилагат по отношение на всички адвокати – съдружници или сътрудници.

Вторият вид сдружаване на адвокатите е „адвокатското дружество”, предвидено в чл. 57 ЗА. Законът изчерпателно урежда създаването, дейността, управлението и прекратяването на такива дружества. Чл. чл. 57 – 75 ЗА. Така например само адвокати могат да са съдружници в адвокатските дружества и един адвокат може да е съдружник само в едно такова дружество. *Пак там* чл. 57(1), 57(2). Дружеството трябва да е създадено с писмен договор, който подлежи на вписване в регистрите на съответната адвокатска колегия. *Пак там* чл. чл. 58 и 61(1). Адвокатските дружества могат да откриват кантори в районите на други колегии, които подлежат на вписване в съответните регистри на адвокатските съвети. *Пак там* чл. 60(4). Съществуват правила относно правата на съдружниците, вноските им и управлението на адвокатското дружество. *Пак там* чл. чл. 65 – 70. Дружеството трябва да сключи застраховка за професионална отговорност на своите членове. *Пак там* чл. 72(2). Адвокатът, който работи по даден случай, отговаря лично за вредите, причинени на клиента по небрежност, а всеки съдружник отговаря до размера на вноската си. *Пак там* чл. 72(1). Процедурата за прекратяване и ликвидация на адвокатското дружество е посочена в чл. чл. 73 – 75 ЗА. Както и при адвокатите, участващи в гражданско дружество, конфликтът на интереси по отношение на един от адвокатите в адвокатското дружество засяга и останалите адвокати в съответствие с чл. 13 (1-6) от Етичния кодекс.

Наред със сдружаването на адвокатите ЗА урежда и някои договорни отношения между адвокатите и адвокатските сдружения. *Пак там* чл. чл. 76 – 77. Адвокат или адвокатско дружество може да сключи договор за сътрудничество с друг адвокат или адвокатско дружество за изпълнението на определена правна работа или за съвместното поемане на работа по определени дела. *Пак там* чл. 76. Освен това адвокат или адвокатско дружество може да сключи „писмен срочен или безсрочен договор с друг адвокат за постоянна работа срещу определено възнаграждение.” *Пак там* чл. 77. Според чл. 77(3) спрямо тези договори се прилагат правилата за договора за поръчка.

Разпоредба на ЗА позволява на чужд адвокат да представлява свой съгражданин, ако е придружен от български адвокат и при спазването на някои други изисквания. Чл. 10 ЗА. По-всеобхватни правила, по които адвокати от ЕС ще могат да практикуват в България ще влезнат в сила с присъединяването на България към ЕС. *Пак там* чл. чл. 11 – 19а.

Законодателството, което урежда упражняването на адвокатската професия, предвижда няколко механизми и структури, посредством които адвокатите могат да практикуват индивидуално или съвместно, за да предоставят правни услуги на клиентите си. Най-

новата форма на упражняване на професията – адвокатското дружество – все още не е съвсем възприета и само няколко от тях са вписани в регистрите на адвокатските колегии. Една от пречките за широкото им възприемане е липсата на каквото и да е данъчно облекчение за практикуването в такива дружества. Независимо дали практикуват съвместно или индивидуално адвокатите към настоящия момент се ползват от приспадане на разходите в размер на 35% от доходите, а законът не предвижда нищо за амортизирането на активите, използвани във връзка с упражняването на професията. Чл. 22(1)(1) от Закона за облагане доходите на физическите лица, *обн.* ДВ бр. 118 от 10 декември 2004 г., *посл. изм.* ДВ бр. 17 от 24 февруари 2006 г. (по-нататък ЗОДФЛ). Обещаващо е, че ВАДвС се обявява в полза на бъдещо законодателство, което ще предвиди данъчни облекчения за адвокатите. Някои наблюдатели отбелязват, че много адвокати осъзнават необходимостта да се приспособяват и отскоро обединяват усилия, за да предлагат по-специализирани услуги било *ad hoc*, било чрез формите на съвместна дейност, предвидени в ЗА. Широко разпространеното мнение е, че членството в ЕС и увеличаването на международната търговия вероятно ще доведат до по-голямо търсене на специализирани адвокатски услуги.

Фактор 13: Ресурси и възнаграждение

Адвокатите имат достъп до правна информация и други ресурси, необходими за предоставянето на компетентни правни услуги, за които получават адекватно възнаграждение.

Заклучение	Съотношение: Неутрално	Тенденция: ↑
Адвокатите обикновено имат достъп до информацията и другите ресурси, които са необходими за ефективното упражняване на професията. Възнаграждението на адвокатите обаче остава ниско като цяло.		

Анализ / правна уредба:

В повечето случаи адвокатите имат широк достъп до правна информация като съдебна практика и юридически бази данни посредством правно-информационни системи. Достъпната чрез Интернет информация, която адвокатите най-редовно използват, включва действащото законодателство, внесените в Народното събрание законопроекти, решенията на Конституционния съд, ВКС и ВАС както и някои решения на апелативните и окръжните съдилища. Повечето юридически бази данни са достъпни чрез правно-информационни системи, инсталирани на компютрите, докато някои други са достъпни и чрез Интернет. Някои от онези, които са достъпни чрез Интернет изискват абонамент, чиято цена е разумна. В много колегии адвокатският съвет поддържа помещение с компютър, от който членовете на адвокатската колегия могат да получат достъп до юридическите бази данни и Интернет. Наред с това ВАДвС поддържа библиотека, която се ползва с много добро име, въпреки че не е толкова известна, а някои от местните адвокатски съвети също имат библиотека. Освен това ВАДвС издава списание, в което се публикуват по-важните нови закони и съдебни решения.

По отношение на възнаграждението всеобщото мнение е, че адвокатите в страната продължават да получават малко. Това е особено вярно в малките градове и икономически западните райони, където клиентите често пъти не печелят достатъчно пари, за да си позволят адвокатски услуги дори на минималното равнище, установено от професията. Рязкото увеличение на броя на адвокатите през последните 15 години както и слабите икономически условия остават най-значимите фактори за недостатъчното заплащане на адвокатите. Съществуват, разбира се, някои адвокати и кантори, които

представяват големи корпоративни или чужди клиенти и по тази причина печелят добре. Наред с това някои интервюирани имат усещането, че в сравнение с други професии възнагражденията на адвокатите са относително добри макар и не много високи. Някои наблюдатели се надяват, че стабилизирането на броя на новопостъпващите адвокати и присъединяването към ЕС ще имат благоприятен ефект върху заплащането на адвокатите.

По закон размерът на възнаграждението на адвоката се определя по взаимно съгласие с клиента. Чл. 36(2) ЗА. Този размер трябва да бъде „справедлив и обоснован“ и не може да бъде по-нисък от предвидения за съответната услуга в приетата от ВАДВС Наредба № 1 от 9 юли 2004 г. за минималните размери на адвокатските възнаграждения, *обн.*, ДВ, бр. 64 от 23 юли 2004 г. (по-нататък „Минимална тарифа“). *Пак там*. Етичният кодекс повтаря тези изисквания и предвижда, че адвокатът трябва предварително да уведоми клиента за пълния размер на дължимото възнаграждение. Чл. 14 от Етичния кодекс. Минималните цени, посочени в Минималната тарифа са ниски по международните стандарти или стандартите на ЕС. Ето някои примери в щатски долари: съставяне на завещание (31 щ.д.), учредяване и регистриране на дружество с ограничена отговорност (51 щ.д.), прекратяване на брак (62 щ.д.). Чл. чл. 6(7), 6(9)(г) и 7(1)(2) от Минималната тарифа. По наказателните дела минималната цена често пъти се основава на тежестта на наказанието. Така например възнаграждението за представителство на клиент, обвинен в извършването на престъпление, наказуемо с до 10 години лишаване от свобода е 186 щ.д. *Пак там* чл. 13(1). Отделни са тарифите за досъдебните производства по наказателни дела. *Пак там* чл. 12. Естествено адвокатите могат да уговорят възнаграждение, което е по-високо от определеното в Минималната тарифа. Много клиенти обаче смятат, че определените от Минималната тарифа цени са „справедливо и обосновано“ възнаграждение за правната услуга, от която се нуждаят.

Минималната тарифа определя или влияе на размера на адвокатското възнаграждение и по други начини, в това число и когато страната, загубила едно дело, трябва да заплати адвокатското възнаграждение в размер, определен от съда или административен орган. *Вж. напр.* чл. 64 ГПК, чл. 130(4) от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс, *обн.* ДВ бр. 105 от 29 декември 2005 г., *посл. изм.* ДВ бр. 30 от 11 април 2006 г. В такива случаи съдът или административният орган често пъти прилага Минималната тарифа при определяне на възнаграждението. Наред с това чл. 36(4) ЗА допуска адвокатското възнаграждение да се уговори като „процент върху определен интерес с оглед изхода на делото“ с изключение на възнаграждението за защита по наказателни дела и по граждански дела с нематериален интерес. Въпреки че подобни клаузи за резултатен хонорар не се уговарят понастоящем в практиката, императивното изискване размерът на възнаграждението да не пада под равнището, определено в Минималната тарифа, би ограничил полезността на клаузи от този вид.

Едно значимо развитие за адвокатските възнаграждения е неотдавнашното приемане на Закона за правната помощ, *обн.* ДВ бр. 79 от 4 октомври 2005 г., *в сила от* 1 януари 2006 г. (по-нататък ЗПП). (Новата система за правна помощ е описана в по-големи подробности под Фактор 19). Законът предвижда широка система за оказване на правна помощ на клиентите в неравностойно социално положение и уточнява, че размерът на възнагражденията, платими на оказващите правна помощ адвокати, се определя с наредба на Министерския съвет. Чл. 37(1) ЗПП. Наредбата за заплащането на правната помощ, *обн.* ДВ бр. 5 от 17 януари 2006 г. (по-нататък НЗПП), предвижда, че заплащането за определени услуги се извършва в рамките на минимален и максимален размер. Чл. 8 НЗПП. Така например за представителство на клиент, обвинен в извършването на престъпление, наказуемо с до 10 години лишаване от свобода, възнаграждението за всяка инстанция е между 141 и 186 щ.д. *Пак там* чл. 17(2). Адвокатското възнаграждение за прекратяване на брак е между 50 и 75 щ.д. *Пак там* чл. 23(2). Въпреки че предвиденият в НЗПП размер на възнагражденията не е висок, в повечето случаи максималният размер е сравним с цените, посочени в Минималната тарифа. Това, което е по-важно е, че ЗПП създава финансирано от държавата Национално бюро за правна помощ, което ще

управлява системата за оказване на правна помощ. Чл. чл. 2 и 6 ЗПП. При действието на предишната система по някои наказателни дела на служебните защитници се заплащаше със средства от бюджета на съдилищата и според получените сведения плащането е било нередовно, със закъснения и често пъти под равнището, посочено в Минималната тарифа. Въпреки че е рано да се правят изводи, новата система обещава да бъде по-справедлива, ефикасна и финансово обезпечена, като на адвокатите се заплаща по-справедливо и предсказуемо за оказваната от тях правна помощ.

Фактор 14: Продължаващо правно обучение

Адвокатите имат достъп до продължаващо правно обучение, което им дава възможност да поддържат и усъвършенстват уменията и познанията, необходими за адвокатската професия.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
<p>Ръководството на адвокатурата създаде Център за обучение на адвокати, който инициира амбициозна програма за продължаващо правно обучение (по-нататък ППО) с цел да се развият и усъвършенстват уменията на адвокатите. Твърде е рано обаче да се съди за дейността на Центъра. На местно равнище продължават да се провеждат обучителни програми, без обаче да има систематичност в тази дейност.</p>		

Анализ / правна уредба:

Едно от значимите развития след публикуването на ИРАП 2004 за България бе създаването на Центъра за обучение на адвокати от ВАДвС с цел да се поддържа и повишава квалификацията на адвокатите. Чл. 27 ЗА предвижда, че адвокатите са длъжни „да поддържат и повишават квалификацията си.” За да улесни изпълнението на това задължение, ВАДвС трябваше да създаде Център за обучение на адвокати и да определи с наредба структурата, организацията, условията за прием, учебните програми и източниците на финансиране. Чл. 28(1), 28(2) ЗА. *Вж. също* чл. 122(9) ЗА във връзка със задълженията на ВАДвС.

През м. декември 2005 г. ВАДвС прие Наредба № 4 за обучение и квалификация на адвокатите (по-нататък „Наредба за квалификацията”), с която се урежда структурата, организацията, финансирането и учебните програми на Центъра за обучение на адвокати. Според Наредбата Центърът за обучение на адвокати се създава и регистрира в съда като юридическо лице с нестопанска цел. Чл. 3(1) от Наредбата за квалификацията. Дейността на Центъра се организира и ръководи от управителен съвет и „се осъществява чрез създадените за целта звена и лица, работещи в центъра по трудов или граждански договор.” *Пак там* чл. 9(1). През м. март 2006 г. бе назначен директор, който се ползва с добро име. Той ще управлява и ръководи центъра, като се отчита на управителния съвет. Управителният съвет трябва също така да разработи учебната програма и да планира дейността на Центъра с одобрението на ВАДвС. *Пак там* чл. 9(3). Освен това управителният съвет представя годишен отчет за дейността, годишен финансов и счетоводен отчет и проект за годишен бюджет. *Пак там* чл. 9(4).

Според наредбата първоначалното финансиране на Центъра е задължение на ВАДвС. *Пак там* чл. 10(1)(1). Последващото финансиране ще се осигурява чрез годишни вноски на ВАДвС и местните адвокатски съвети, но вноските на местните адвокатски съвети ще бъдат на доброволни начала. *Пак там* чл. 10(1)(2). Наредбата освен това предвижда финансиране чрез дарения и завещания, позволени от закона субсидии, помощи,

спонсорство и доходи от собствена дейност, в това число от такси за участие в обучението. *Пак там* чл. 10(1)(3), 10(1)(4) и 10(1)(5).

Създаването на Центъра за обучение на адвокати и назначаването на директора му са все значителни стъпки за подобряването на възможностите за ППО на адвокатите. Програмата ще включва обучение на новопостъпили адвокати както и на кандидати за вписване. *Пак там* чл. 4(1). Директорът на Центъра за обучение на адвокати също така планира учебните програми по предмети като наказателен процес, емиграционно право и право на ЕС, както и обучението по професионална етика, английски език и компютърна грамотност. Малко преди провеждането на събеседванията за изготвянето на ИРАП Центърът за обучение на адвокати проведе първата си програма за ППО във Варна, като темата беше новият Наказателно-процесуален кодекс и участваха над 150 адвокати.

Наред с това според чл. 8 от Наредбата за квалификацията адвокатите са вече длъжни да участват годишно в не по-малко от четири учебни часа ППО, но не е уточнено нито кой ще провежда обучението, нито каква е процедурата за проверка на спазването на това изискване. Макар че някои интервюирани споделят, че това изискване им се струва недостатъчно, то представлява важна стъпка, като се има предвид пълната липса на подобно задължение по-рано.

След като е вече създаден Центърът за обучение на адвокати, ВАДвС следва да разработи ясно стратегическо виждане за развитието му в институция, която отговаря на същностните потребности от ППО на адвокатите. Това е особено важно с оглед на неотдавнашните промени в закона. От организационна гледна точка следва да се отбележи, че Наредбата за квалификацията поверява на управителния съвет основните отговорности по разработване на учебната програма, съставяне на бюджета и финансовото отчитане Чл. 9(1), 9(2), (3), и 9(4) от Наредбата за квалификацията. Това сякаш натоварва значително този орган, чиито членове са практикуващи адвокати, а също и членове на ВАДвС. След като бе назначен директор, който ще бъде изцяло ангажиран със задълженията си в Центъра, може би е дошло подходящото време да се преосмисли управленската структура и отговорности, така че да се осигури най-ефективното функциониране на Центъра за обучение на адвокатите.

Според ЗА всеки местен адвокатски съвет също трябва да „ръководи и осъществява дейността за повишаване професионалната квалификация на адвокатите”. Чл. 89(11) ЗА. По този начин осъществяването на ППО е съвместно задължение на адвокатските съвети и новия Център за обучение на адвокати – положение, което изисква съгласуване и сътрудничество между тях. По отношение на местните адвокатски съвети основният недостатък е, че им липсва систематичен подход към ППО, а обученията се организират относително нередовно в зависимост от адвокатския съвет. От друга страна адвокатите от по-малките и отдалечени адвокатски колегии дават израз на опасението, че Центърът за обучение на адвокати не ще осигури ППО в техните региони и че пътуването до София е обременително. Съществува и въпросът дали местните адвокатски съвети следва да отделят целево средства за финансирането на националния Център за обучение на адвокати. Това са все въпроси, които адвокатурата следва да реши в дух на сътрудничество, за да осигури ППО, от което се нуждаят адвокатите.

Наред с адвокатурата няколко неправителствени организации (НПО) и други организации провеждат ППО за адвокати. Един пример е Проектът за реформа в търговското право, финансирана от Американската агенция за международно развитие инициатива, която предлага обучителни програми по търговско право на съдии и адвокати по такива теми като дружествено право и правен режим на ценните книжа. Друг пример е Фондация „Български адвокати за правата на човека”, която е провела редица обучения в областта на защитата на правата на човека из цялата страна.

Много от интервюираните адвокати подчертаха значението на ППО с оглед на постоянно променящото се законодателство и приемането на нови закони и кодекси. През изминалата година Народното събрание прие нов НПК и нов АПК и това са само два примера на важни законодателни актове. Наред с това българските адвокати скоро ще се сблъскат с предизвикателството да прибягват до правото на ЕС в работата си. По този начин създаването на Центъра за обучение на адвокати се случва във време на особени предизвикателства.

Фактор 15: Представителство по малцинства и пол

Етническите и религиозни малцинства, както и двата пола, са съответно представени в адвокатската професия.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
И жените, и населението с турска етническа принадлежност изглеждат да са добре представени. Представителството на ромите обаче продължава далеч да не съответства на дела им в общото население.		

Анализ / правна уредба:

Конституцията предвижда, че „[в]сички граждани са равни пред закона.“ И забранява ограничения на правата, основани на „раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.“ Чл. 6(2) от Конституцията.

Наред с това чл. 4(1) ЗЗСД забранява всяка форма на пряка или непряка дискриминация. Чл. 24 ЗЗСД също така насърчава работодателите да наемат лица, „принадлежащи към определен пол или етническа група, когато те са по-слабо представени сред работниците или служителите“.

Жените са добре представени в адвокатската професия, като над 50% от вписаните адвокати са жени. Жените освен това заемат значителен брой ръководни места в адвокатските съвети из страната. Към настоящия момент само три жени са представени във ВАДвС, но повече от половината резервни членове са жени. Председателят на ВДС е жена както и осем от членовете му. В по-широк план жените са добре представени и в другите правни професии, като около две трети от съдиите в страната са жени. Вж. разработения от ABA/CEELI Индекс на съдебната реформа в България (2004 г.), стр. 10 – 11.

Според преброяването от 2001 г. двете основни етнически малцинства в България са турското малцинство (около 9.4% от населението) и ромското малцинство (около 4.7% от населението). Вж. Национален статистически институт, *Население към 1 март 2001 г. по области и етническа принадлежност*, <http://www.nsi.bg/Census/Ethnos.htm> (справка към 28 април 2006 г.). Не съществува нито официална статистика относно броя на адвокатите от турски или ромски произход, нито благонадежден начин да се пресметне този брой. Вероятно този брой не съответства на дела на тези малцинства в общото население. По всеобщо мнение ромското население е слабо представено в адвокатската професия. Повечето интервюирани споделят усещането, че оскъдният брой на ромите сред адвокатите се дължи на културни и социални фактори, качеството на средното им образование и, като последица, липсата на висше юридическо образование. Преобладаващото виждане е, че ако повече роми завършваха висше юридическо

образование и се опитваха да се впишат в адвокатурата, то те не биха срещали дискриминационно отношение.

Фактор 16: Професионална етика и поведение

Приети са кодекси и стандарти за професионална етика и поведение, които се съблюдават от адвокатите

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
<p>Адвокатите трябва да спазват достатъчно строги етични стандарти, които са предвидени в закона и Етичния кодекс. Възприемането на тези правила и професионалната етика на адвокатите обаче се нуждаят от подобряване.</p>		

Анализ / правна уредба:

Друго значимо развитие след публикуването на ИРАП 2004 за България е приемането от ВАДвС на Етичния кодекс. Приемането на Етичния кодекс е предвидено в чл. 121(1) ЗА, според който „Висшият адвокатски съвет издава наредбите, предвидени в закона, и приема Етичния кодекс на адвоката.” Чл. 131 ЗА също не оставя място за съмнение, че адвокатите отговарят дисциплинарно за нарушение на професионалните си задължения. „За неизпълнение на задълженията си адвокатът и младши адвокатът носят дисциплинарна отговорност.” Наред с това чл. 132 ЗА гласи: „Дисциплинарно нарушение е виновното неизпълнение на задълженията по този закон и Етичния кодекс на адвоката, на наредбите и решенията на Висшия адвокатски съвет и на решенията на адвокатските съвети и общите събрания, както и:

1. нарушаване на адвокатската тайна;
2. пропуски, причинили накърняване на правата и законните интереси на клиента;
3. системна небрежност или очевидно невежество при изпълнение на професионалните задължения;
4. лично пряко рекламиране на професионалната си дейност, извършено в нарушение на този закон;
5. уговаряне на възнаграждение от клиенти, по-ниско от предвиденото в наредбата на Висшия адвокатски съвет за съответния вид работа освен в случаите, когато в този закон и в наредбата е предвидена такава възможност;
6. приемане и осъществяване на правна помощ не по установения от закона ред;
7. укриване на важни обстоятелства при приемането за адвокат;
8. системно неизпълнение на задълженията като член на управителен, контролен или дисциплинарен орган на адвокатурата;
9. нарушаване на професионалната етика, морала и колегиалността спрямо други адвокати или адвокатски сдружения;
10. уронване на престижа и достойнството на професията и нарушаване на професионалната етика и морала.”

Освен това адвокатът отговаря за причинените на клиента вреди, произтичащи от виновно неизпълнение на задълженията им по ЗА или Етичния кодекс. *Пак там.* чл. 51.

Етичният кодекс също предвижда, че нарушението на правилата му е основание за дисциплинарно санкциониране. Така например чл. 2(1) от Етичния кодекс гласи: „Адвокатът приема и спазва правилата за професионално поведение доброволно, за да се осигури точното изпълнение на неговите функции. Неспазването на тези правила от адвоката е основание за дисциплинарната му отговорност.“ Наложеното дисциплинарно наказание обаче трябва да е справедливо и съобразено със степента на нарушението. Така например според чл. 2(2) от кодекса „[д]исциплинарното производство се осъществява справедливо, за да бъдат налаганите санкции ефективни, обосновани и съобразени със степента на нарушенията.“

Етичният кодекс и някои от разпоредбите на ЗА дават относително завършена съвкупност от правила, които уреждат етичното поведение на адвокатите, които упражняват професията. В много случаи Етичният кодекс доразвива етични правила, които се съдържат в ЗА. Авторите на Етичния кодекс обаче са направили съзнателния избор да не повтарят всяко правило, съдържащо се в ЗА. Така например чл. 46 ЗА изрично забранява на адвоката да сключва каквито и да е сделки със своя доверител относно предмета на делото, докато Етичният кодекс не съдържа изрична забрана с подобно съдържание. Вследствие на това адвокатите трябва да са напълно запознати с етичните правила, съдържащи се в ЗА и Етичния кодекс, както и в наредбите и решенията на адвокатските съвети и общите събрания на национално и местно равнище.

По същество Етичният кодекс предвижда традиционната закрила на тайните на клиента, като уточнява, че адвокатът трябва да пази тайните на клиента без ограничение във времето. Чл. 5 от Етичния кодекс. Според единственото предвидено изключение адвокатът може да разкрие поверителна информация доколкото това е необходимо за защитата на адвоката в наказателни, административни или други производства. *Пак там* чл. 5(4). Етичният кодекс доразвива разпоредбите на чл. 42 ЗА, отнасящи се до рекламирането и позволява на адвоката да разгласява известна информация относно професионалната си дейност посредством всички форми на масово осведомяване, в това число радио, телевизия и други електронни медии. *Пак там* чл. 8(2). На адвоката не е позволено да сравнява своите услуги с тези на други адвокати, да обещава конкретни резултати или да разгласява имената на клиентите си. *Пак там* чл. 8(3). Освен това адвокатът не може да предлага услугите си на потенциален клиент лично или по друг начин, ако не съществува родствена или предишна професионална връзка. *Пак там* чл. 8(4). Етичният кодекс съдържа основни правила относно конфликтите на интереси, които забраняват представителството на клиенти с несъвместими интереси, пречат на последващите конфликти (напр. представителството на нов клиент, което крие опасността да доведе до разкриването на тайната на предишен клиент); изискват съгласието на всички заинтересовани страни преди поемането на представителство, което крие опасност от възникването на конфликт на интереси; и предвиждат, че конфликтът на интереси по отношение на един адвокат засяга и неговите съдружници. *Пак там* чл. 13. Наред с това Етичният кодекс задължава адвокатите при съответните обстоятелства да осведомяват клиентите си, че е подходящо разрешаването на спора чрез споразумение или прибягване до извънсъдебните средства за разрешаване на спорове (ИРС) или че има възможност да се ползва правна помощ. *Пак там* чл. 18. Етичният кодекс повтаря изискването на чл. 50 ЗА, според което адвокатите трябва да сключат застраховка професионална отговорност. *Пак там* чл. 20. Накрая, Етичният кодекс съдържа редица други правила, в това число относно заплащането на адвоката (така например адвокатът не може да поделя възнаградението си с лице, което не е адвокат), *пак там* чл. чл. 14 – 17, клиентските средства, *пак там* чл. 19, отношенията със съдилищата, *пак там* чл. чл. 21 – 24, и отношенията с другите адвокати, *пак там* чл. чл. 25 – 34.

Приемането на Етичния кодекс представлява значителен напредък, но възприемането му като главния източник на правила, ръководещи етичното професионално поведение на адвокатите е друг въпрос. По време на събеседванията, проведени с оглед на изготвянето на настоящия Индекс, някои интервюирани споделиха, че повечето адвокати от колегията

им дори не са прочели Етичния кодекс. Друг адвокат каза, че му е известно, че е приет Етичният кодекс, но не изрази нито положително, нито отрицателно становище по въпроса. Някои интервюирани споделят виждането, че дисциплинарната отговорност може да се основава единствено на нарушение на ЗА, но не и на Етичния кодекс въпреки недвусмислената редакция в обратен смисъл. Дори много опитни адвокати изглеждат да не осъзнават по-широката роля, която Етичният кодекс може да играе за укрепването на уважението на обществеността към адвокатската професия.

На практика съществува широко разпространено усещане, че адвокатите не се придържат последователно към високи етични стандарти и че имат неправомерно поведение. Един от посочваните фактори, които обясняват това положение, е фактът, че до неотдавна адвокатите са били санкционирани дисциплинарно единствено за неплащане на вноските, въпреки че увеличението на броя на адвокатите доведе до засилена конкуренция за клиенти и вероятно до повече нарушения на основните етични стандарти. В по-малките градове адвокатските съвети нямат желание да развалят отношенията с колегите си поради строго прилагане на етичните правила. Съществува и усещане сред обществото, че много адвокати са корумпирани. Тези наблюдения показват, че е необходимо по-строго прилагане на етичните правила. Освен това адвокатската професия ще спечели от едни по-подробни правила и публикуването на коментар относно етичните правила на ЗА и Етичния кодекс, което ще помогне на адвокатите по-добре да осмислят и оценят етичните си задължения. Накрая тези наблюдения подсилват потребността от курсове по професионална етика в юридическите факултети и като част от редовната програма за ППО в Центъра за обучение на адвокати.

Фактор 17: Дисциплинарно производство и санкции

Адвокатите са субект на дисциплинарно производство и санкции за нарушаване на професионалните стандарти и правила.

Заключение	Съотношение:	Неутрално	Тенденция:	↔
<p>Законът урежда подробно механизма за осъществяване на дисциплинарната отговорност, като предвидената процедура е справедлива. Практическото осъществяване на дисциплинарната отговорност обаче далеч не е еднакво в различните части на страната, а на места направо липсва.</p>				

Анализ / правна уредба:

ЗА предвижда, че адвокатите са дисциплинарно отговорни за нарушение на задълженията си. Чл. 131 ЗА. Действията, които представляват дисциплинарни нарушения са посочени в чл. 132 ЗА (вж. дискусията по Фактор 16).

Дисциплинарните наказания включват порицание, глоба от една до осем минимални работни заплати (т.е. между 99 и 795 щ.д.), лишаване от право да бъде избран в органите на адвокатурата за срок до три години, лишаване от право да упражнява адвокатската професия за срок до 18 месеца и лишаване от право да упражнява адвокатската професия за срок до 5 години при повторно нарушение. Чл. 133(1) ЗА. Председателят на дисциплинарния съд също може да направи лично предупреждение на провинилия се адвокат при маловажно нарушение. *Пак там* чл. 133(4).

Дисциплинарното производство се провежда пред дисциплинарен съд в съответствие с подробна процедура, предвидена в чл. чл. 136 – 146 ЗА. Вж. ИНДЕКС НА РЕФОРМАТА НА АДВОКАТСКАТА ПРОФЕСИЯ в България (2004 г.), стр. 33 – 34, за пълно описание на тази

процедура. Накратко след постъпването на писмено съобщение адвокатският съвет или ВАДвС уведомява адвоката относно твърденията в съобщението и му два седемдневен срок, за да даде обяснение. Чл. 137(1). Ако адвокатският съвет сметне, че може да се направи основателно предположение за извършено дисциплинарно нарушение, посочва член на адвокатския съвет, който да извърши проверка по съобщението и да докладва изводите на адвокатския съвет. *Пак там* чл. 137(2). Въз основа на доклада адвокатският съвет решава дали да образува дисциплинарно производство. *Пак там* чл. 137(5). Ако бъде решено да се образува дисциплинарно производство, адвокатският съвет посочва докладчика или друг член на съвета, който да внесе и поддържа обвинението пред дисциплинарния съд. *Пак там* чл. 137(7). Дисциплинарният съд, който допуска доказателствата и провежда заседание, се произнася с мотивирано решение по виновността на адвоката и налага наказанието. *Пак там* чл. чл. 138(2), 139(5) и 140. дисциплинарно обвиненият адвокат има право на адвокатска защита през цялото производство. *Пак там* чл. 139(4). Всяка страна може да обжалва решението пред Висшия дисциплинарен съд (по-нататък ВДС). *Пак там* чл. 141(1). В случай че обвиненият заема ръководна длъжност на национално или местно равнище, ВДС разглежда дисциплинарното дело като първоинстанционен съд, а решението му подлежи на обжалване пред ВКС. *Пак там* чл. чл. 129(1) и 130(2).

Предвиденият в закона дисциплинарен процес е справедлив и адекватен, но вижданията са смесени относно практическата ефективност и качество на механизма за осъществяване на адвокатската дисциплинарна отговорност. Някои интервюирани са на мнение, че дисциплинарното производство работи относително добре. Други разглеждат системата като нищо повече от механизъм за събиране на неплатените вноски, тъй като подобни дела съставляват значителна част от образуваните дисциплинарни дела. Няколко интервюирани отбелязват, че качеството на дисциплинарното производство се различава значително от регион до регион.

Значителен проблем представлява липсата на еднообразност при налагането на санкции за едни и същи нарушения. Местните дисциплинарни съдилища са свободни и независими при решаването на дисциплинарните дела и налагат наказанията, без да съществуват никакви единни стандарти. Във връзка с това ВДС смята, че няма правомощието да издава тълкувателни решения – нещо, което би допринесло за известно уеднаквяване на практиката на дисциплинарните съдилища. В резултат на това на различни адвокати може да бъде наложено различно наказание за едно и също нарушение в зависимост от дисциплинарния съд или дори дисциплинарния състав на същия съд, който разглежда делото. Следва да се отбележи, че един от недостатъците на централизираната система със стандартизирани наказания се състои в това, че местните дисциплинарни органи са по-добре запознати с отегчаващите и смекчаващите обстоятелства, които се взимат предвид при налагането на наказанието за конкретно дисциплинарно нарушение. Така например адвокатът, който по небрежност разкрива тайната на клиента си следва да бъде санкциониран различно от адвоката, който умишлено разкрива тайната на клиента за лично облагодетелстване. От друга страна широко разминаващите се санкции за едни и същи нарушения са не само несправедливи, но и подкопават уважението към дисциплинарната система сред професията и сред обществото като цяло. Нуждата от уеднаквяване е въпрос, който се нуждае от разрешаване. Един от вариантите, които ръководството на адвокатурата на национално равнище може да обсъди е приемането на необвързващи указания, които да посочват диапазон от наказания за отделните дисциплинарни наказания. Местните дисциплинарни съдилища ще могат тогава да налагат наказание в рамките на така посочения диапазон, като тежестта на наказанието ще се определя от смекчаващите и отегчаващите обстоятелства, които са налице в конкретния случай. ВДС може да насърчава развитието на подобна система посредством решенията си по жалбите срещу първоинстанционните решения по дисциплинарни дела. Така би се постигнала известна степен на уеднаквяване на практиката, като продължават да се взимат предвид специфичните местни обстоятелства, които може да са налице.

През м. септември 2005 г. членовете на ВДС и местните дисциплинарни съдилища проведеха среща, на която обсъдиха уеднаквяването на санкциите и други въпроси. Срещата прие важна инициатива, според която местните дисциплинарни съдилища вече ще предоставят статистически данни на ВДС два пъти годишно относно броя на дисциплинарните дела и изхода им. Друго важно решение бе, че ВДС трябва да почне да публикува важните решения по дисциплинарни дела заедно с мотивите в националното периодично издание на адвокатурата. В резултат на тази инициатива местните дисциплинарни съдилища както и адвокатската общност като цяло ще получат насоки, от които остро се нуждаят. Наред с това ВДС работи съвместно с Центъра за обучение на адвокати по разработването на комплект от хипотетични дисциплинарни случаи като част от учебната програма по професионална етика. Намерението е да бъде издаден кратък коментар, който да обяснява как всеки хипотетичен случай е бил разрешен и мотивировката на решението.

Дисциплинарните производства срещу адвокати не са публични. Много адвокати смятат, че би било несправедливо да се нахърни доброто име на един адвокат, като се даде публично на някое оплакване срещу него, когато дисциплинарният съд може да реши, че твърденията в оплакването са неоснователни. Подобни опасения не съществуват по отношение на обявяването на наложеното дисциплинарно наказание и ЗА изрично предвижда, че решенията, с които се налага лишаване от право да се упражнява професията, подлежат на обнародване в „Държавен вестник“. Чл. 144(2) ЗА. Обявлението обаче съдържа единствено името на наказания адвокат и срока на лишаване от право, а не дава описание на случая, нито пък излага мотивите на дисциплинарния съд.

Една очевидна слабост на дисциплинарната система е разпоредба на ЗА относно давността, според която „[д]исциплинарното преследване се погасява по давност, когато наказание не е наложено в продължение на една година от извършване на нарушението, както и при смърт на извършителя.“ Чл. 134(1) ЗА. Тази разпоредба създава потенциалната опасност провинили се адвокати да избегнат дисциплинарното санкциониране при редица обстоятелства, включително когато клиентът не открие неправомерното поведение (напр. кражба на клиентски средства по време проточило се дело) преди изтичането на една година. Според получените сведения дисциплинарните съдилища тълкуват тази разпоредба просто като отнасяща се до образуването на дисциплинарното производство в срок от една година, а не до налагането на наказанието в същия срок. Едно по-разумно правило би предвидило началото на срока да съвпада с откриването на неправомерното поведение – правило, което, за да бъде въведено, изисква законодателна промяна.

Предоставянето на статистически данни относно работата на дисциплинарните съдилища представлява важна крачка напред. Данните от 2005 г. обаче показват, че ангажирането на дисциплинарната отговорност на адвокатите в някои региони е хлабаво, а в събирането на данни има пропуски. В действителност 15 от 27-те дисциплинарни съдилища не отчитат нито едно дисциплинарно дело през 2005 г. Наред с това данните се предоставят в различна форма, а някои от данните са непълни или изобщо не са предоставени. В повечето случаи данните се отнасят единствено до образуваните дисциплинарни производства, а не разкриват колко първоначални оплаквания в действителност са постъпили в адвокатския съвет. Цялата система би спечелила от подобро събиране на информацията и отчитане на дейността, в резултат на което ще се придобие по-ясна представа за работата на дисциплинарните съдилища. А що се отнася до ВДС, през 2005 г. е отчетел приключването на 48 дисциплинарни дела.

IV. Правни услуги

Фактор 18: Достъп до правни услуги

Достатъчен брой квалифицирани адвокати упражняват професията във всички райони на страната, което осигурява на всички лица адекватен и навременен достъп до правни услуги, съобразен с техните потребности.

Заклучение	Съотношение:	Положително	Тенденция:	↔
Броят на квалифицираните адвокати в България е достатъчен, за да бъдат посрещнати потребностите на гражданите и предприятията, като разпределението им по региони е адекватно.				

Анализ / правна уредба:

Според всички сведения броят на адвокатите в България е достатъчен, за да се осигури на населението достъп до правните услуги. Според данните, публикувани от ВАДвС в „Държавен вестник“, към настоящия момент 11 310 адвокати и младши адвокати са вписани в регистрите на адвокатските колегии или близо един адвокат на всеки 700 души в страната. Вж. Годишен доклад на ВАДвС, *обн.* ДВ бр. 2 от 6 януари 2006 г.

Що се отнася до географското разпределение, София (столицата на страната) съсредоточава почти 4 500 адвокати или 40% от общия брой на адвокатите в страната. В града се намират и седалищата на много местни и чужди компании както и централните институции и висшите съдебни инстанции. Съществува голямо съсредоточаване на адвокати също така във втория и третия по големина град на държавата, съответно Пловдив и черноморското пристанище Варна. Варна, която е търговски и промишлен център, наскоро изпревари Пловдив по броя на адвокатите и се нареди на второ място в страната. Извън главните градове тенденцията е броят на адвокатите да се уравни с търсенето на правни услуги на пазара, като броят им намалява в районите, които не са толкова проспериращи в икономическо отношение. Следната таблица показва разпределението на адвокати по колегии и приблизителното съотношение между броя на адвокатите и населението в съответния район. Броят на адвокатите е според данните от 2006 г., докато броят на населението е според данните от преброяването през 2001 г., така че съотношенията не са точни.

Разпределение на адвокатите

Колегия	Адвокати (брой)	Съотношение (адвокати / население)
Благоевград	318	1: 1,073
Бургас	548	1: 773
Варна	1,056	1: 438
Велико Търново	199	1: 1,474
Видин	137	1: 950
Враца	152	1: 1,599
Габрово	104	1: 1,386
Добрич	183	1: 1,176
Кърджали	70	1: 2,343
Кюстендил	240	1: 678
Ловеч	108	1: 1,574

Монтана	195	1: 935
Пазарджик	261	1: 1,191
Перник	192	1: 781
Плевен	217	1: 1,438
Пловдив	1,023	1: 700
Разград	96	1: 1,588
Русе	322	1: 827
Силистра	89	1: 1,596
Сливен	178	1: 1,227
Смолян	89	1: 1,574
София	4,467	1: 324
Стара Загора	365	1: 1,016
Търговище	91	1: 1,513
Хасково	342	1: 811
Шумен	158	1: 1,294
Ямбол	110	1: 1,419
ОБЩО	11,310	1: 701

Горните числа не отразяват никакви резки промени в сравнение с числата, посочени в ИРАП 2004 за България. Въз основа на проучвания за изготвянето на настоящия Индекс може да се каже, че адвокатите са адекватно разпределени в географско отношение с оглед на предоставянето на навременни и компетентни правни услуги, от които се нуждае населението в страната.

Фактор 19: Правна помощ за лица в неравностойно социално положение

Адвокатите се включват в специални програми, за да гарантират ефективен достъп до правни услуги на всички лица, особено на тези в неравностойно положение и на лишените от свобода.

Заключение	Съотношение:	Тенденция:
	НЕУТРАЛНО	↑
<p>Неотдавна приетото амбициозно законодателство в областта на правната помощ обещава да доведе до значителен напредък по отношение на предоставянето на правни услуги на лицата в неравностойно социално положение, но е твърде рано да се направи оценка на цялостното въздействие на новия закон.</p>		

Анализ / правна уредба:

Правото на адвокатска защита както и задължението да се осигури адвокат на лицата в неравностойно социално положение са установени в Конституцията и различни международноправни актове, които са част от вътрешното законодателство на България. За повече подробности вж. ИРАП 2004 за България, стр. 37 – 38. Ярък пример в това отношение е чл. 56 от Конституцията, който обявява, че „[в]секи гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени негови права или законни интереси. В държавните учреждения той може да се явява и със защитник.”

До 2006 г. съществуваше децентрализирана и много критикувана система за предоставяне на правна помощ на онези, които не могат да си позволят да плащат за адвокат. Адвокатите имаха право да предоставят безплатна правна помощ на материално затруднени лица както и на лица, които имат право на издръжка, но не съществуваше

задължение да го правят, нито пък имаше традиция или организирана система за предоставяне на безплатна правна помощ на бедните. Чл. 38(1) ЗА. Системата за осигуряване на служебна защита, при която съдът назначаваше служебен защитник по някои наказателни (много по-рядко граждански) дела беше тромава и не се ползваше с добро име. Съдилищата често критикуваха забавянето при съобщаването на името на посочения от съответния адвокатски съвет адвокат или поставяха под съмнение способността на адвоката да се справи с делото. Адвокатите пък се оплакваха, че плащането на хонорара, осигурено от съдебния бюджет, често пъти се бави и е под предвидения в Минималната тарифа минимум, който следва да се плати според ЗА. Въпреки, че статистика не се публикуваше, голяма част от обвиняемите не разполагаха със защитник в съдебното производство.

На 1 януари 2006 г. влезе в сила новият ЗПП. Този закон от повратно значение реформира и централизира системата за предоставяне на правна помощ страната. ЗПП оправомощава МП да „разработва, координира и провежда държавната политика в областта на правната помощ” и създава Националното бюро за правна помощ (по-нататък НБПП), което да организира правната помощ заедно с адвокатските съвети. Чл. 6(1), 6(2) ЗПП. Националното бюро за правна помощ е създадено като независим, финансиран от държавата орган и е второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към МП, със седалище в София. *Пак там* чл. 6(3). Има самостоятелен бюджет. *Пак там* чл. 6(4). Приет от Министерския съвет правилник (Правилник за устройството и дейността на НБПП, *обн.* ДВ бр. 5 от 17 януари 2006 г. (по-нататък Правилник на НБПП)) определя организацията на работата на НБПП, структурата, съставът и функциите на отделните звена в неговата администрация. *Пак там* чл. 7(2).

В структурно отношение НБПП се управлява от председател и заместник-председател, назначени от министър-председателя, и трима членове, избрани от ВАДвС. Чл. 11 ЗПП. Членовете на НБПП трябва да имат завършено висше юридическо образование, юридическа правоспособност и юридически стаж не по-малко от пет години. *Пак там* чл. 13(1), 13(2). Мандатът им е тригодишен. *Пак там* чл. 12. Председателят назначава главен секретар, който управлява, координира и контролира дейността и администрацията на НБПП. Чл. 22(1) от Правилника на НБПП. Задълженията на НБПП и председателя му включват изготвянето на бюджета на системата за правна помощ, поддържането на Националния регистър за правна помощ, осъществяването на общо и методическо ръководство на дейността по предоставянето на правна помощ, изпълнението на контролни функции, изготвянето на годишен доклад и изразходването на предвидените за правна помощ средства. Чл. чл. 8 и 17 ЗПП.

Чл. 21 ЗПП предвижда следните видове правна помощ, попадащи в обхвата на закона:

1. консултация с оглед постигане на споразумение преди започване на съдопроизводството или за завеждане на дело;
2. подготовка на документи за завеждане на дело;
3. процесуално представителство;
4. представителство при задържане по чл. 63 ЗМВР [полицейско задържане поради различни причини].

За да получи правна помощ по т. 1 и т. 2, лицето по общо правило трябва да отговаря на условията за получаване на социални помощи. Чл. 22 ЗПП. В случай на процесуално представителство по т. 3 законът уточнява, че правна помощ се осигурява, когато това е предвидено в закона (*пак там* чл. 23(1)) или в „случаите, когато заподозреният, обвиняемият, уличеният, подсъдимият или страната по наказателно, гражданско или административно дело не разполага със средства за заплащане на адвокат, желае да има такъв и интересите на правосъдието изискват това” (*пак там* чл. 23(2)). Чл. 24 ЗПП

предвижда основанията за отказ на правна помощ, в това число когато предоставянето на правна помощ не е оправдано от гледна точка на ползата, която тя би донесла на лицето, кандидатстващо за правна помощ; когато претенцията е „очевидно неоснователна, необоснована или недопустима“; и по някои търговски и данъчни дела.

Законът предвижда, че адвокатските съвети организират предоставянето на правна помощ в съответния съдебен район. *Пак там* чл. 18. Адвокатските съвети изготвят становище по заявленията на адвокатите от колегията за вписване в Националния регистър за правна помощ и назначават адвокат от регистъра за осъществяването на правната помощ в района на колегията. *Пак там* чл. 18(1), 18(3). Те трябва да следят за това назначения адвокат да има необходимия професионален опит и квалификация с оглед на вида на делото. *Пак там* чл. 18(3). Съгласно чл. 44 (1) от ЗА, адвокат, който е вписан в Националния регистър за правна помощ, е длъжен да осъществява правна помощ, когато е определен за това. Размерът на възнаграждението в този случай се определя с Наредбата за заплащането на правната помощ, издадена от Министерски съвет. Адвокатските съвети освен това проверяват и заверяват отчетите на адвокатите, предоставили правна помощ, и изготвят предложение за заплащане на възнаграждение в зависимост от качеството и сложността на предоставените услуги. *Пак там* чл. 18(5) и 38(2). Назначеният адвокат има също така право на възстановяване на необходимите разходи по защитата. *Пак там* чл. 38(3). Предложеното възнаграждение се обсъжда от НБПП, което може да го повиши или понижи. Чл. 7(2) от Правилника на НБПП. Заплащането се извършва от НБПП. *Пак там* чл. 7(3). Наред с това адвокатските съвети получават възнаграждение за осъществената дейност по администриране на правната помощ. Чл. 19 ЗПП.

Приемането на ЗПП и създаването на НБПП обещава значително подобрене на предоставянето на правна помощ на лицата в неравностойно социално положение. Законът е амбициозен по своя обхват, като предвижда предоставянето на правна помощ не само по наказателни дела, но също така по граждански и административни. *Пак там* чл. 21. Законът предвижда предоставянето на правна помощ и по отношение на правните консултации в несъдебен контекст. *Пак там* чл. 21(1). Според получените сведения законът бе приет и приведен в сила твърде бързо, поради което не е имало много време за предварително организационно планиране. Все пак петчленното Бюро вече е назначено и започна бързо и ефективно работата по прилагането на новата система. Към момента на провеждането на събеседванията с оглед на изготвянето на ИРАП НБПП търсеше административна сграда и набираше административен и правен персонал. Въпреки това НБПП вече е създадо Националния регистър за правна помощ, като над 3 000 адвокати или около 25% от всички адвокати в страната са вписани в него. Първите хонорари вече са платени в съответствие с новата система.

Едно от големите предизвикателства, пред които са изправени НБПП и новата система, е финансирането. Първоначално предвидените бюджетни средства за 2006 г. възлизат на 3.5 милиона лева (приблизително 2.2 милиона щ.д.) заедно с още приблизително 1.5 милиона лева (около 931 000 щ.д.) за покриване на разходите по установяването и администрирането на НБПП. Към момента на провеждането на събеседванията се разбира, че МП планира според някои сведения да предостави допълнително 3 милиона лева (около 1.9 милиона щ.д.) за покриването на разходите по предоставянето на правната помощ. Като се има предвид обаче широкият обхват на закона, не е ясно дали тези допълнителни средства ще стигнат за финансовото обезпечаване на системата.

Създаването на НБПП като автономен държавен орган би следвало да опази независимостта на адвокатите, които отговарят за предоставянето на правните услуги на лицата в неравностойно социално положение. Следва да се отбележи, че членовете на НБПП трябва да имат юридическа правоспособност, а три от тях се избират от ВАДВС. МП действително е натоварено със задачата да координира политиката по осъществяване на правната помощ, а финансирането на НБПП се осигурява от бюджета на МП, но така както

е изградена, системата изглежда да дава добри гаранции, че ще бъде избегната евентуална неоснователна намеса или контрол от страна на държавата върху адвокатската професия.

Създаването на централен орган в областта на предоставянето на правна помощ има потенциала да отстрани много от проблемите на предишната система и би трябвало да благоприятства последователното предоставяне и заплащане на правната помощ. Както бе отбелязано и по-рано, участието на значителен брой адвокати свидетелства за широката подкрепа, на която се радва новата система. Важно е да си види дали НБПП ще може да обработи огромното количество молби за получаване на правна помощ и да изпълнява останалите си функции с предоставените бюджетни средства. Друг важен проблем поражда отсяването на кандидатите за правна помощ и НБПП може да обсъди приемането на някои указания, които да са далеч по-подробни от общата формулировка на закона. Ролята на адвокатските съвети също поражда въпроси, тъй като много адвокати са убедени, че в миналото те не са действали безпристрастно при назначаването на служебни защитници на лица в неравностойно социално положение. В това отношение изготвянето на конкретни писмени указания и прозрачността биха благоприятствали обективността и почтеността при назначаването на адвокати, които да предоставят правна помощ. Не съществуват и гаранции относно качеството на правната помощ, която ще се предоставя. Въпреки всичко това новата система се ползва със силната подкрепа на адвокатската професия и би трябвало да подобри достъпа до правосъдието на лицата в неравностойно социално положение.

Както бе отбелязано в анализа по Фактор 8, съществуват осем функциониращи правни клиники в страната, които предоставят правни услуги на лица в неравностойно социално положение.

Фактор 20: Алтернативни способи за разрешаване на спорове

Адвокатите запознават клиентите си със съществуването и възможността да се използват медиация, арбитраж или сходни алтернативи на съдопроизводството.

Заключение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
<p>Професионалната етика задължава адвокатите да уведомяват клиентите си относно възможността да се прибегне до извънсъдебни средства за разрешаване на спорове (по-нататък ИРС) при подходящи обстоятелства, но не е ясно колко последователно се спазва това задължение. В страната съществуват добре установени арбитражни съдилища, а приетият през 2004 г. Закон за медиацията благоприятства създаването на центрове по медиация.</p>		

Анализ / правна уредба:

Чл. 18 (1) от Етичния кодекс гласи: „Адвокатът се стреми да постигне ефикасно разрешение на спора на своя клиент. Адвокатът информира и консултира клиента относно възможностите за постигане на спогодба, споразумение, помирение и/или за наличието на алтернативни способи за разрешаване на спора.” По този начин професионалната етика задължава адвоката да уведоми клиентите си за наличието на способи за ИРС, които включват прибегването до арбитраж или медиация при подходящи обстоятелства. Не е ясно по какъв начин много от адвокатите се придържат към това изискване, но редица интервюирани са на мнение, че много адвокати не уведомяват клиентите си за подобни възможности.

В България съществува широк диапазон от способности за ИРС, чрез които спорещите страни могат да разрешат споровете си, без да прибегват до държавното правораздаване. Тъй като триинстанционното съдопроизводство може да се окаже продължително и скъпо, способите за ИРС предоставят привлекателна алтернатива на онези, които желаят да сложат край на даден спор по най-бързия начин.

Главният развой в областта на способите за ИРС през последните две години бе приемането на Закона за медиацията, *обн.* ДВ бр. 110 от 17 декември 2004 г. (по-нататък ЗМ), и на предвидените в него актове. ЗМ осигурява правната рамка за развитие на медиацията, която бе почнала да се практикува дори при липсата на нормативна уредба. ЗМ натоварва най-вече МП със задачата да осъществява известен контрол върху дейностите в областта на медиацията. МП прие стандарти по отношение на обучението на медиаторите (Заповед ЛС-04-363 от 17 юни 2005 г.), процедурни и етични правила на поведение на медиаторите (Заповед ЛС-04-364 от 17 юни 2005 г.) и правила относно единния регистър на медиаторите (Заповед ЛС-04-365 от 17 юни 2005 г.). ЗМ посочва медиацията като алтернатива при решаването на граждански и административни дела както и на някои наказателни дела.

Медиационни услуги вече се предлагат в големите и средните градове из страната, обикновено с подкрепа от неправителствени организации (НПО). Съществуват няколко центрове по медиация, които се занимават с търговски спорове. Други центрове по медиация най-често се занимават със спорове в областта на семейните отношения, трудовото право, вещноправните и съседските спорове както и оплаквания на потребители.

Обикновено съдилищата приемат добре инициативите в областта на медиацията, тъй като олекотяват до известна степен работата им, като намаляват броя на делата, които подлежат на разглеждане и решаване. От друга страна има адвокати, които според някои сведения се чувстват застрашени от разпространението на медиацията като средство за ИРС. Опасението е предимно от икономически характер – смятат, че медиаторите ги лишават от потенциални клиенти, които биха могли да представляват срещу заплащане пред съдилищата. Въпреки че чл. 18(1) от Етичния кодекс задължава адвокатите да осведомяват клиентите си за целесъобразността на прибегването до способности за ИРС, редица интервюирани смятат, че това не се случва. Всъщност според някои сведения има адвокати, които са на мнение, че след като медиацията не е изрично предвидена в ГПК, то тя не следва да се допуска. Повечето интервюирани са на мнение, че колкото повече адвокатите се запознават с медиацията толкова повече ще приемат положителната роля, която тя може да играе във функционирането на правната система.

България разполага също така с добре развито арбитражно законодателство и мрежа от арбитражни съдилища, особено в областта на търговското и трудовото право. Развитието на тези закони и съдилища бе подробно разгледано в ИРАП 2004 за България и ще бъде единствено обобщено накратко на това място. Най-старият и добре установен арбитражен съд е Арбитражният съд към Българската търговско-промишлена палата (по-нататък БТПП). Според Закона за международния търговски арбитраж, *обн.* ДВ бр. 60 от 5 август 1988 г., *посл. изм.* ДВ бр. 102 от 1 ноември 2002 г. (по-нататък ЗМТА), спорове между български и чужди лица и предприятия могат да бъдат отнесени пред Арбитражния съд на БТПП. Отнесените пред този съд спорове обикновено са от областта на облигационното, търговското или гражданското право и стигат до съда въз основа на арбитражна клауза в спорния договор между страните. Други спорове биват отнесени пред Арбитражния съд към БТПП въз основа на арбитражно споразумение, сключено по повод на конкретния спор. Колективните трудови спорове се решават чрез арбитраж и медиация, осигурени от Националния институт за помирение и арбитраж към Министерството на труда в съответствие с разпоредбите на Закона за уреждане на колективните трудови спорове, *обн.* ДВ бр. 21 от 13 март 1990 г., *посл. изм.* ДВ бр. 25 от 16 март 2001 г. Съществуват и

разпоредби, които предвиждат процедура за разрешаването на спорове в областта на обществените поръчки чрез арбитраж в съответствие с чл. 20 от Закона за обществените поръчки, *обн.* ДВ бр. 28 от 6 април 2004 г., *посл. изм.* ДВ бр. 18 от 28 февруари 2006 г., както и разпоредби, свързани с доброволния арбитраж по някои имуществени спорове, съдържащи се в чл. 9 ГПК.

Както бе отбелязано в ИРАП 2004 за България търговският арбитраж се приема добре от адвокатите в областта на търговското право, които често пъти включват арбитражни клаузи в изготвяните от тях договори. Решението на арбитражния съд дава предимството на известна сигурност, тъй като според чл. 47 ЗМТА може да бъде атакувано направо пред ВКС и може да бъде отменено единствено при екстремни обстоятелства. Недостатък е, че търговският арбитраж се предлага само в София и няколко други големи градове. Адвокатите и предприятията най-често избират Арбитражния съд към БТПП, но чуждите предприятия често пъти настояват да бъде посочен съд извън страната.

V. Професионални сдружения

Фактор 21: Организационно управление и независимост

Професионалните сдружения на адвокатите са самоуправляващи се, демократични и независими от държавните органи.

Заклучение	Съотношение:	Положително	Тенденция:	↔
Българската адвокатура е независима, демократична и самоуправляваща се. Другите сдружения, в които членуват адвокати, също не изпитват вмешателство от страна на държавата.				

Анализ / правна уредба:

Независимият и самоуправляващ се характер на адвокатурата в България е гарантиран от чл. 134(1) от Конституцията. Чл. 134(2) от Конституцията пък предвижда, че организацията и редът на дейността на адвокатурата се уреждат със закон – повеля, но която отговаря ЗА. За да могат да упражняват независимо адвокатската професия, адвокатите трябва да са вписани в една от 27 адвокатски колегии в страната (по една в съдебния район на всеки окръжен съд, като една единствена колегия покрива районите на Софийския окръжен и Софийския градски съд). Чл. 78(1) ЗА. Адвокатите от съответната колегия образуват общо събрание, което избира адвокатски съвет и дисциплинарен съд. *Пак там* чл. чл. 80 – 85 и 100. Заседанията на общите събрания се обявяват в „Държавен вестник“, а законът определя процедурните изисквания относно дневния ред, кворума и гласуването (лично или чрез адвокат-пълномощник). *Пак там*. Гласуването е явно (с изключение на избора на членовете на адвокатския съвет), а решенията се взимат с обикновено мнозинство от присъстващите. *Пак там* чл. 81(5), 81(8). Чл. чл. 99 – 110 ЗА фиксират подробна процедура, която гарантира, че изборите са свободни, справедливи и проведени в условията на прозрачност. Общото събрание също така избира делегати, които участват в Общото събрание на адвокатите от страната, като представителството (нормата на представителство е един делегат на 40 адвокати) е пропорционално на броя на адвокатите в различните колегии. *Пак там* чл. чл. 82(6) и 112(1).

На национално равнище Общото събрание на адвокатите от страната избира членовете и председателя на ВАДВС и ВДС както и членовете на Висшия контролен съвет (по-нататък

ВКлС) според подобни правила, закрепени в чл. чл. 111 – 116 ЗА. ВАДвС, който се състои от 15 постоянни членове и десет резервни членове разполага с широки правомощия и морален авторитет да ръководи, регулира, контролира и закриля интересите на адвокатската професия. Въз основа на предвидените в закона свои правомощия ВАДвС организира и проведе изпита за прием в адвокатурата, прие Етичния кодекс на адвокатите и създаде Центъра за обучение на адвокати за осигуряването на ППО. ВАДвС изпълнява и бюджетни функции (в това число установяването на вноските); произнася се по оспорванията на изборите и по жалби срещу решения на местните общи събрания и адвокатски съвети; поддържа единен регистър на адвокатите; дава становище по проекти за нормативни актове и прави предложения за усъвършенстване на законодателството; и прави предложения за издаване на тълкувателни решения от върховните съдилища. Чл. чл. 121 и 122 ЗА. ВАДвС и председателят му са също така признатите лидери на професията и представляват нея и нейните интереси пред Народното събрание, правителството, съдебната власт и обществото.

ВКлС проверява финансите на ВАДвС и контролира дейността на местните контролни съвети. Чл. 127 ЗА. ВДС разглежда като контролна инстанция жалби срещу решенията на местните дисциплинарни съдилища, а като първа инстанция разглежда дисциплинарни дела срещу адвокати на ръководна длъжност в местните или националните структури на адвокатурата. *Пак там* чл. 129.

Както бе отбелязано в ИРАП 2004 за България, не съществуват признаци или съмнения, че изборите и процедурите както бяха описани по-горе се различават на практика от предписаното в закона. Няма сведения МП или която и да е друга правителствена структура да се е опитвала да се намесва в изборите или независимото функциониране на адвокатурата. Интервюираните не посочиха нито един инцидент или пример на оказване на финансов или административен натиск от страна на държавата или нейни представители. Както бе отбелязано в анализа по Фактор 19, МП действително има роля при определянето и координирането на държавната политика в областта на правната помощ, но за администрирането на системата за предоставяне на правна помощ отговаря независим държавен орган, управляван от професионални юристи и адвокати. Интервюираните не изразяват никакви опасения, че подобна уредба би могла да създаде опасност за независимостта на адвокатурата. Наред с това ролята на съдилища при осъществяването на контрол върху дейността на адвокатурата е минимална. ВКС има ограничени правомощия да контролира някои действия на адвокатурата като да се произнася по жалби срещу решения по повод на приема в адвокатурата или решения по дисциплинарни дела срещу адвокати на ръководна длъжност в адвокатурата. Чл. чл. 7(5) и 130(2) ЗА.

Фактор 22: Услуги за членове

Професионалните сдружения на адвокати активно защитават интересите и независимостта на професията, приемат професионални стандарти и осигуряват образователни и други възможности за членовете си.

Заклучение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
<p>На национално равнище ръководството на адвокатурата се застъпва ефективно за интересите на професията, приело е етични стандарти и насърчава възможностите за правно обучение чрез Центъра за обучение на адвокати. Местните адвокатури също осигуряват в различна степен услуги за членовете си.</p>		

Анализ / правна уредба:

ВАдвС и местните адвокатски съвети активно се застъпват за интересите на професията и предоставят редица услуги на адвокатите. Според ЗА ВАдвС има широки правомощия и задължения, в това число ръководни и административни задължения; провеждането на изпит за прием в адвокатурата; организиране на дейността на Центъра за обучение на адвокати; даването на становище по проекти за нормативни актове и предложения за усъвършенстване на законодателството; приемане на Етичен кодекс на адвокатите; и поддържане на единен регистър на адвокатите и адвокатските дружества. Чл. чл. 8, 28, 121 и 122 ЗА. В по-широк аспект ВАдвС чрез своя председател представлява професията и служи като силен и ефективен защитник на отделните адвокати и професията като цяло. Един пример за ролята на ВАдвС като защитник на професията е свързан с обсъждането при приемането на ЗПП в Народното събрание. До голяма степен благодарение на усилията на ВАдвС законът предвижда, че НБПП се състои от мнозинство от практикуващи адвокати, избрани от ВАдвС.

Наред с подобни „външни“ дейности ВАдвС предприема въз основа на ЗА и редица инициативи, свързани с вътрешната организация на адвокатурата и усъвършенстването на стандартите, на които трябва да отговарят адвокатите. Както бе споменато в анализа по Фактор 16, ВАдвС направи изключително важна стъпка към подобряването на професионалните стандарти, като изигра водеща роля при изготвянето и приемането на Етичния кодекс на адвокатите. ВАдвС се ангажира активно със създаването на работна група от адвокати, които използват голямо разнообразие от вътрешни и чужди материали за изготвянето на първоначален проект. Преработен проект бе по-късно разпространен сред адвокатските съвети и в Интернет с цел да се съберат възможно най-много коментари и отзиви. След това, преди приемането му през м. юни 2005 г., ВАдвС организира и ръководи обсъждане на проекта по време на съвещание, на което присъстваха ръководствата на всички 27 адвокатски колегии. В по-различен аспект, ВАдвС предприе действия за подобряването на изискванията за прием в адвокатурата, като организира и проведе строг и всеобхватен приемен изпит. За да отговори на съществените предизвикателства, пред които е изправена професията по отношение на обучението, ВАдвС създаде Центъра за обучение на адвокати. Като част от тази инициатива ВАдвС се ангажира с разработването на обучителен модул по професионална етика, който следва да отговори на една изключително остра потребност. Едно от предприетите, но все още недовършени, действия на ВАдвС е привеждането в действие на национален електронен регистър на адвокатите, който ще може да бъде достъпен в Интернет.

Местните адвокатски съвети също предоставят услуги на адвокатите от съответните колегии, в това число провеждането на *ad hoc* обучения. Някои адвокатски съвети също така информират членовете на колегията относно възможностите за сключване на застраховка професионална отговорност и условията и цените, предлагани от различните застрахователи. Много адвокатски съвети поддържат компютри в помещенията си и са абонирани за различни правно-информационни системи, които могат да бъдат използвани от членовете на колегията. Местните адвокатски съвети често пъти посредничат при разрешаването на спорове между адвокатите или между адвокатите и техните клиенти, а някои адвокатски съвети поддържат и библиотека. Наред с това, както бе обяснено в анализа по Фактор 19, отскоро адвокатските съвети имат важни задължения при администрирането на системата за предоставяне на правна помощ. Въпреки всичко казано дотук качеството на услугите, предоставяни от адвокатските съвети на адвокатите, е различно в зависимост от мястото. Няколко интервюирани споделиха, че плащат вноските си, но усещат, че получават много малко в замяна.

ABA/CEELI осъществява програма за засилено сътрудничество и подкрепа на няколко адвокатски съвети и колегии в страната. От 2004 г. насам програмата се разрасна, за да обхване към настоящия момент 12 адвокатски съвети в страната. Тази инициатива, която

включва доставката на оборудване (напр. копирни машини, компютри, факс машини и др.) и съвместното организиране на обученията помогна на адвокатските съвети да предоставят услуги с по-високо качество на своите членове.

Фактор 23: Програми в обществен интерес и за повишаване на информираността

Професионалните сдружения на адвокати подкрепят осъществяването на разяснителни програми за информиране на обществеността във връзка с нейните права и задължения по закон, както и във връзка с подпомагащата роля на адвокатите за защита на посочените права.

Заключение	Съотношение:	НЕУТРАЛНО	Тенденция:	↑
Адвокатурата продължава да няма установени програми в обществен интерес, но се провеждат някои ad hoc дейности. Организациите за защита на правата на човека продължават да провеждат разяснителни кампании.				

Анализ / правна уредба:

Както бе отбелязано в ИРАП 2004 за България, не съществува нормативна разпоредба, според която обучението относно произтичащите от закона граждански права и задължения да е вменено в задължение на адвокатурата. Задължението за такива дейности се извежда от т. 4 от Принципите на ООН, която гласи: „Правителствата и професионалните организации на адвокатите насърчават програмите за информиране на обществеността относно правата и задълженията му, произтичащи от закона, и важната роля на адвокатите по отношение на защитата на основните свободи.”

ВАдвС и местните адвокатски съвети традиционно не разглеждат подобни обучителни и разяснителни програми като част от задълженията си. Тяхното виждане е, че добре образованите граждани в България са добре запознати с правата си, като отбелязват, че организациите за защита на правата на човека в България активно информират гражданите относно правата им, а решенията на Европейския съд за правата на човека (ЕСПЧ) добиват широка публичност чрез медиите. През последните години обаче това виждане претърпява промяна и се наблюдава увеличаваща се ангажираност на професията с подобни дейности. Така например председателят на ВАдвС дава редовни интервюта на пресата, които са повод да се осведомят обществеността относно ролята на адвокатите при защитата на правата на гражданите. Наред с това местните адвокатски съвети организират мероприятия за празнуването на Деня на адвоката и съществуват редица рубрики в печата, в които адвокати отговарят на юридическите въпроси на гражданите. Въпреки че усилията им са преди всичко насочени към завоюването на пазарен дял, центровете по медиация разясняват наличието на медиацията по радиото и телевизията, което като странична последица информира обществеността за ролята на адвокатите при защитата на правата.

Понастоящем адвокатурата не разполага със систематична програма за обучение на гражданите относно правата им и ролята на адвокатите за защитата на тези права. След като обаче ВАдвС предприе редица наложени от закона инициативи (напр. провеждането на приемния изпит, приемането на етичния кодекс и създаването на Центъра за обучение на адвокати), той ще има повече възможности да посвети внимание на програмите в обществен интерес и разяснителните програми.

Фактор 24: Роля на сдруженията в правната реформа

Професионалните сдружения на адвокатите вземат активно участие в процеса на правна реформа в страната.

Заключение	Съотношение: НЕУТРАЛНО	Тенденция: ↔
<p>Ръководството на адвокатурата проявява активност и ефективност по отношение на инициативите за законодателна реформа, които засягат правата и интересите на адвокатите, но все още има нужда да се ангажира повече по отношение на законодателните инициативи, които засягат обществото като цяло.</p>		

Анализ / правна уредба:

ВАдвС има задължението по закон да играе активна роля при развитието и усъвършенстването на законодателството като част от усилията за законодателна реформа. Така например според чл. 122(1)(11) ЗА ВАдвС „дава становище по проекти за нормативни актове и прави предложения за усъвършенстване на законодателството.” ЗА предвижда също така, че ВАдвС прави предложения до председателите на върховните съдилища „за издаване на тълкувателни решения и изготвя становища по тях.” *Пак там* чл. 122(1)(12). ВАдвС е активен при изпълнението на тези свои задължения. Така например, както бе обяснено в анализа по Фактор 22, ВАдвС изигра значителна роля при обсъждането на ЗПП в Народното събрание. ВАдвС също така изигра роля при подготовката на новия НПК както и при продължаващата работа по изготвянето на нов ГПК. Друга инициатива бе приемането на декларация до Народното събрание в знак на протеста на адвокатурата срещу въвеждането на данък добавена стойност върху правните услуги. Освен това ВАдвС възнамерява да се застъпи за законодателство, което да предвижда по-благоприятно данъчно третиране на адвокатските дружества. Що се отнася до становищата пред висшите съдебни инстанции, подходящ пример е едно становище на ВАдвС, предоставено на Конституционния съд, който официално не е част от съдебната система, но е компетентен да се произнася по въпроси за конституционност, възникващи при разглеждането на дела от правосъдието. Делото се отнасяше до редовната практика на служителите на затворите да отварят кореспонденцията на задържаните. В правното си становище, предоставено на Конституционния съд, ВАдвС застана на мнението, че тази практика нарушава Конституцията. Съдът подкрепи позицията на ВАдвС и обяви за противоконституционна съответната разпоредба от закона. Решение на Конституционния съд № 4 от 18 април 2006 г., *обн.* ДВ бр. 36 от 2 май 2006 г.

Наред с това ЗСВ предвижда (при обсъждането на предложения за издаване на тълкувателни решения) участие на председателя или друг член на ВАдвС чрез предоставянето на становище по предложенията за издаване на тълкувателни решения от общото събрание на колегиите на ВКС. Чл. 85(4) ЗСВ. Съществува и съответстваща разпоредба по отношение на участието в заседанията на общото събрание на съдиите от ВАС. *Пак там* чл. 96(2). Встрани от тези задължения, на председателя на ВАдвС и другите ръководители на адвокатурата се налага да участват в конференции и програми относно несекващия поток от въпроси на правната реформа, които се обсъждат в столицата на страната.

Поради наличието на по-спешни задачи ВАдвС не бе способен досега да играе по-съществена роля при подготовката на нормативни актове, засягащи обществото като цяло. Това продължава да е аспект от бързо променящия се правен пейзаж в България, по отношение на който ВАдвС и адвокатската професия биха могли да направят значителен принос.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ABA/CEELI:	Правна инициатива за Централна Европа и Евразия на Американската асоциация на юристите [American Bar Association's Central European and Eurasian Law Initiative]
БТПП:	Българска търговско-промишлена палата
БХК:	Български хелзинкски комитет
ВАдвС:	Висш адвокатски съвет
ВАС:	Върховен административен съд
ВДС:	Висш дисциплинарен съд
ВКС:	Върховен касационен съд
ВКлС:	Висш контролен съвет
ВСС:	Висш съдебен съвет
ДВ:	Държавен вестник (брой)
ЕКПЧ:	Европейска конвенция за правата на човека
ИРАП:	Индекс на реформата в адвокатската професия
ИРПО:	Индекс на реформата в правното образование
ИРП:	Индекс на реформата в прокуратурата
ИРС:	извънсъдебно разрешаване на спорове
ИСР:	Индекс на съдебната реформа
МВР:	Министерство на вътрешните работи
МП:	Министерство на правосъдието
НАОА:	Национална агенция за оценяване и акредитация
НБПП:	Национално бюро за правна помощ
НПО:	неправителствена организация
ППО:	продължаващо правно обучение
ССВЕ:	Съвет на европейските адвокатски колегии [Council of the Bars and Law Societies of the European Community]
СЕ	Съвет на Европа
СЮБ	Съюз на юристите в България